

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1882. Första Kammaren. N:o 32.

Onsdagen den 26 April, e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 7 e. m.

Anmälades och bordlades Lag-Utskottets nedannämnda utlåtanden:

N:o 51, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående förlagsinteckning och i sammanhang dermed erforderliga författningar; samt

N:o 52, i anledning af väckta motioner om förändrade grunder för den kommunala rösträtten på landet.

Fortsattes öfverläggningen rörande 7 punkten i mom. A af Stats-Utskottets utlåtande N:o 41, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition angående förvaltningen af kronans jordsbruksdomäner samt inrättande af en för dessa egendomar och statens skogar gemensam domänstyrelse. *Grunder för förvaltningen af kronans domäner.* (Forts.)

Herr Kockum: Under den diskussion, som i dag på förmiddagen här egde rum, yttrade sig alla talare vid behandlingen af denna punkt endast öfver 3:dje och 4:de momenten. Jag vill nu taga mig friheten yttra mig öfver första momentet. I detta moment har Kongl. Maj:t och Stats-Utskottet föreslagit, att auktionerna skulle hållas icke endast inför Konungens Befallningshafvande utan ock inför kronofogden eller annan kronobetjent å plats inom orten, som af Konungens Befallningshafvande skulle bestämmas; och dessutom skulle äfven förseglade anbud få ingifvas till Konungens Befallningshafvande. Man kan ju säga att detta är *tre* olika sätt, på hvilka auktionen skulle försiggå. Hvad genom dessa sätt skulle vinnas är mig svårt att förstå. Man har sagt, att detta i vissa fall skulle vara en lättnad för spekulanterna, som icke önskade att resa till residensstaden, utan på närmare håll finga afgifva sina anbud; men jag tror, att om det blefve antaget, skulle det i stället förorsaka en spekulant både kostnad och besvär. Man kan ju icke gerna tänka sig, att en person, hvars existens beror på ett arrende, icke skulle på begge ställena göra sig försäkrad om utgången af en sådan auktion. Han skulle iufinna sig sjelf på ena stället och troligen hålla ett ombud på det andra stället. Detta kan icke annat än förorsaka kostnader, hvarför jag yrkar att detta moment måtte

*Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.
(Forts.)*

förändras. Beträffande de förseglade anbuden ligger i dem något lömskt. Der stå personer och bjuda på vid en auktion; så är det en som i hemlighet bjuder på samma gång. De förseglade anbuden ligga på bordet, och den som bjuder har icke reda på dem. Nu är här visserligen sagdt, att det kan så lätt orsaka sammangaddningar, så att arrendeanbuden derigenom blifva för låga; nästa gång säger man: vi skola vidtaga alla möjliga åtgärder för att minska orsakerna, som kunna förmå dem att bjuda för högt. Det är en märkvärdig omtanke man har för arrendatorerna, då man vill lagstifta för dem så mycket. Jag tror, att de kunna sköta sig sjelfva. Jag vet icke hvarpå det öfverklagade missförhållandet beror. Beror det möjligen derpå, att hvar och en här i landet tror sig kunna förstå jordbruk, eller beror det derpå, att man vill låta allt gå efter en gifven norm eller regel? Då jag icke kan godkänna något af dessa förslag, vågar jag hemställa, att första momentet måtte komma att lyda sålunda: »Sedan arrendevilkoren blifvit af domänstyrelsen fastställda, varde, efter kungörelse, som skall innefatta egendomsbeskrifning, underrättelse om arrendevilkoren och det arrendevärde, domänstyrelsen ansett egendomen böra betinga, samt öfriga nödiga anvisningar, arrendet utbjudet å offentlig auktion, hvilken för rättas hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i länet, som, sedan det muntliga utropet blifvit med klubbslag afslutadt, underställer anbuden domänstyrelsens pröfning».

Hvad nu öfriga moment beträffar, så, i likhet med de talare, som i dag på förmiddagen hade ordet och yttrat sig mot optionsrätten, anhåller jag att få förena mig med dem. Jag kan icke hålla på densamma. Den kan föranleda allt för mycken mannamån och icke vara till det gagn, man i allmänhet vill föreställa sig. Jag tror, att om det nu föreliggande förslaget blir antaget, man snart nog skall finna att det innehåller en verklig optionsrätt, som, om den icke är för stor, bestämdt icke är för liten. Den arrendator, som suttit 20 år på arrendet, och när detta utgår icke behöfver underkasta sig ny auktion, icke behöfver uppträda och göra anbud, den har en ganska stor optionsrätt. Ett tillägg till de redan gjorda inkasten vill jag äfven vid detta tillfälle göra mot optionsrätten. Vid den gamla optionsrätten kunde hända, att en arrendator, när hans arrendetid var slut, icke ville hafva igen sitt arrende. Hvad gjorde han då? Jo, han sålde sin optionsrätt till fördel för sig men förlust för statsverket. Äfven detta gör att jag icke kan vara annat än emot densamma och i denna del yrka bifall till Utskottets förslag. Jag hade gerna sett, om något moment i denna punkt berört den tid, då auktionen skulle försiggå. En talare på skånebanken, Grefve Beck-Friis, hade i dag på förmiddagen ett yrkande härutinnan, och jag skulle vilja förena mig med honom deri, att auktionerna måtte hållas i så god tid, att arrendatorn har tillräcklig tid att ställa sig i ordning för arrendets öfvertagande. Äfven ur en annan synpunkt vore detta nyttigt, nemligen om anbudet icke antogs af Konungens Befallningshafvande, att man då hade tid att hålla en ny auktion. Med undantag af denna förändring får jag yrka bifall till öfriga delar af förevarande punkt.

Herr vice Talmannen: En af de talare, som på förmiddagen

hade ordet och instämde i Utskottets förslag, yttrade, att det sätt, på hvilket staten kommer att ställa för sina arrendatorer, har en stor *ekonomisk* betydelse. Jag vill för min del tillägga, att det äfven har en stor *social* betydelse. Kronoarrendatorernas klass är så stor, att den icke blott *i och för sig* är af icke ringa betydelse, utan äfven med afseende derpå att från denna klass kan utgå en arrendeduglighet, som är af ganska stor betydelse för *jordegarne* i vårt land, då på arrendatorsklassens duglighet väsentligen beror icke blott jordbrukets förkofran, utan äfven om jordegaren, då han icke själf är villig eller kunnig att sköta sin jord, kan hafva en nöjaktig afkastning af densamma. Frågan är af en stor betydelse icke blott i materielt hänseende, utan deri ingå äfven andra moment, emedan en arrendator, i den mån han blir betryggad för sin arrenderätt, närmar sig allt mera jordegareklassen och allt mera erhåller den känsla af fosterlandskärlek, af pålitlighet och af lugn, som utmärker nämnde klass och är en följd af dess verksamhet, dess ställning. Jag anser det således ligga stor vikt på att denna fråga får en lösning, som gifver arrendatorn en mera tryggad ställning; och det synes mig vara ovedersägligt, att den gamla optionsrätten i det fallet kommer vida längre än något af de förslag, som sedermera framstälts. Vid den tid, då arrendet skulle lemnas, hade arrendatorn rättighet att erhålla det mot den uppskattning, som af sakkunnige män gjordes. Han hade den stora fördelen att, likasom då fråga är om privat egendom, få uteslutande att göra med jordegaren och icke tillika med den stora allmänheten, som af ett eller annat skäl kan konkurrera om arrendet. Denna fördel kan utan tvifvel icke nog uppskattas, och jag kan icke annat än uttala den öfvertygelse, att då optionsrätten 1875 upphäfdes, var förnämsta skälet dertill det föga tillförlitliga sätt, hvarpå *då* kronans egendomar till arrende uppskattades. Men om man icke för den stora apparat, hvilken det nu är fråga om att ordna, och som kallas för domänförvaltning, med dess centrala och lokala afdelningar har det förtroende, att den skall omsorgsfullt, redbart och väl förrätta arrendevärderingar, så är jag mycket tveksam, om icke hela saken skulle kunna skötas på ett bra mycket enklare och billigare sätt. Arrendevärderingarne äro utan tvifvel af alla de funktioner, som den nya förvaltningen kommer att få, de viktigaste. Om man icke utan skäl kunde tveka om tillförlitligheten af de värderingar, som under det gamla systemet hafva skett och ske, så synes mig en sådan tvekan, sedan man för ändamålet fått en särskild styrelse af sakkunnige och för saken intresserade personer, vara både obehörig och obehöflig. Kan man då få arrendevärderingar, som äro samvetsgranna och pålitliga, synes det mig, att kronan icke mycket skulle aflägsna sig från hvad den enskilde jordegaren gör, om kronan åt dem, som en längre tid arrenderat och på ett berömligt sätt skött kronans egendom, lemnar egendomen för det pris, hvartill den vid sådan uppskattning blifvit värderad, utan snarare närma sig, så vidt sådant med kronoegendomar är möjligt, till det sätt, som en förständig och klok jordegare följer i afseende på behandlingen af sin jord, något som synes åtminstone för mig vara det mål, hvartill kronan bör sträfva, ehuru jag är fullt medveten, att den frihet, som en enskild jordegare har, kan kronan aldrig uppnå, då hon måste handla med biträde af embets-

Grunder för förvaltningen af kronans domäner.

(Forts.)

*Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.*
(Forts.)

myndigheter, som icke kunna lemnas så utan lagbestämda regler som den enskilde jordegaren är. Man har åberopat, att den äldre domänkomitén, i hvilken framstående jordbrukare och stora egendomsegare hade plats, har yttrat sig *mot* optionsrätten, men man måste erinra sig, att detta dess utlåtande stod i sammanhang med ett förslag att ställa utarrenderingen af kronojorden väsentligen i öfverensstämmelse med de grunder, som enskilda personer följa, och att öfverlemna åt domänstyrelsen en mycket vidsträckt rätt att i det afseendet följa sin uppfattning. Att en sådan vidsträckt makt icke rätt väl kunde öfverlemnas åt en myndighet, vill jag medgifva, men jag tror, att då det endast var i utbyte *mot* en sådan frihet, som den äldre domänkomitén ville afskaffa optionsrätten, har man icke någon rätt att åberopa denna komité emot optionsrättens återinförande med mindre än att man jemväl i öfrigt upptager komiténs förslag. Om jag således anser att optionsrätten, sådan som Herr Grefve Posse föreslagit den till återinförande, är ett högst väsentligt vilkor för att kunna komma till rätta med och ändamålsenligt sköta kronodomänerna samt att tillika ernå det viktiga syftet, att deras utarrendering skall i ekonomiskt och socialt hänseende få den betydelse, det kan få, vill jag visserligen icke neka, att då Kongl. Maj:t i sin proposition icke upptagit denna vidsträcktare optionsrätt, så hade han visserligen till inskränkningarne, som skett, skäl i de förhandlingar, som förut förekommit i denna fråga, och jag skulle anse att det vore orätt, mycket orätt, att äfven från den ståndpunkt jag intager klandra det förslag om inskränkt optionsrätt, som från Kongl. Maj:t kommit. Jag vill äfven villigt medgifva, att detta förslag medför vissa fördelar för en afträdande arrendator. Han slipper att konkurrera så att säga med sig sig sjelf, slipper att uppjaga arrendet med sitt eget anbud och vara oviss ända in i sista stund om icke någon annan helt tyst bjuder högre och tager arrendet från honom. Men till dessa fördelar inskränker sig också förslaget. Någon verklig trygghet att kunna behålla egendomen har arrendatorn icke, då han, som sagdt, icke har att göra med en myndighet, som uppskattar efter bästa förstånd och samvete, och som icke uppskattar egendomen utöfver hvad som rimligtvis kan fordras, utan han har att göra med hela den stora allmänheten, denna allmänhet, hvars beredvillighet att betala bestämmes i högsta grad af konjunkturerna. Under gynnsamma jordbruksförhållanden skall det ej sällan hända, att den äldre arrendatorn får träda i stället för en ny, som gjort ett öfverdrifvet högt anbud, men under andra förhållanden, då spekulationen är mindre liflig, skall det vara till ringa fördel för arrendebeloppet, att utgången skall bero af en sådan oberäknelig spekuliation. Emellertid hotas arrendatorn ständigt af fara att nödgas frånträda en egendom, på hvilken han nedlagt sitt arbete och vid hvilken han fäst sig med den kärlek, som hvarje jordbrukare plägar hysa för den egendom han länge och omsorgsfullt skött. Jag kan icke anse det af Kongl. Maj:t framlagda och af Stats-Utskottet understödda förslaget tillfredsställande, och jag skulle icke vilja att denna Kammare, som ju utan tvifvel för frågans sociala betydelse har så mycket öga, skulle underlåta att här i dag uttala sig till förmån för det, efter min åsigt, enda rätt praktiska sättet, på hvilket arrendefrågan kan tillfredsställande lösas.

För min del får jag således yrka bifall till Herr Grefve Posses här framställda reservation, och jag gör det så mycket hellre, som jag äfven anser, att den lösning vid flere lika anbud, som Herr Grefven här föreslagit genom återinförande af städja, är att föredraga framför de obegränsade arrendebuden.

En talare, som jag nu icke här ser, yttrade, att man icke kunde förebygga förlust på arrenden, utan att göra sig till förmyndare för enskilde, men om så utan tvifvel är händelsen, ser jag icke, hvarför kronan vid utarrendering af sina egendommar skulle försumma att vidtaga sådana åtgärder, som i möjligaste måtto förebyggde sådana förluster. Det är väl en sanning, att på ruinerna af ett förstördt välstånd kan uppstå ett nytt, men för staten måste det vara af särdeles stor vigt och intresse att ställa sina anordningar så, att dessa första förluster så vidt möjligt undvikas.

För min del yrkar jag bifall till Herr Grefve Posses reservation.

Herr Statsrådet Themptander: Jag är redan förekommen af åtskillige talare på förmiddagen, hvilka framhöllo den synpunkt, ur hvilken, enligt min åsigt, äfven anhängarne till den gamla optionsrätten skulle kunna sluta sig till det föreliggande förslaget, likasom samma synpunkt, efter mitt förmenande, icke kunnat annat än göra sig hos Kongl. Maj:t gällande vid denna propositions aflåtande. Det är naturligt, att regeringen, som handhar förvaltningen af kronans domäner, måste ega ett lifligt intresse för densammes ordnande efter grunder, som kunna befinnas tillfredsställande; men dessa grunder skola bestämmas af Riksdagen, och frågan är af den beskaffenhet, att dess afgörande måste framgå af ett sammanstämmande beslut mellan båda Kamrarne. Det är följaktligen en själfklar sak, att Kongl. Maj:t, när han framlägger förslag i detta ämne, måste taga hänsyn till den uppfattning, som inom Riksdagen är rådande. Det befinnes då, att så nyligen som år 1875 beslöto båda Kamrarne sammanstämmande, att optionsrätten skulle borttagas. Det var så mycket mindre anledning att ifrågasätta, att något sådant omslag i meningarne sedermera skulle hafva gjort sig gällande, att det nu kunde vara någon som helst anledning antaga en benägenhet hos Riksdagen för optionsrättens återinförande, som frågans behandling vid 1877 års riksdag alldeles icke går i riktning att deri tyda något sådant. Den gamla domänkomitén hade, såsom den siste ärade talaren nämnde, icke förordat optionsrättens återinförande. Den hade föreslagit en helt annan grund för utarrenderingen af kronans egendommar. Den hade, med förödme af den enskildes ekonomi, velat lemna en så stor frihet som möjligt åt den förvaltande myndigheten, hvilken skulle ega en vidsträckt pröfningsrätt vid bestämmandet af den, som skulle till arrendator antagas. I den på nämnda komités utlåtande grundade Kongl. propositionen till 1877 års Riksdag heter det i fråga om arrendebudens pröfning, att dervid »tages hänsyn till storleken af den bjudna arrendesumman, äfvensom dertill, huruvida den bjudande är känd för redbar verksamhet, god affärsställning och insigt i landthushållning samt om han redan arrenderar samma egendom och den väl skött». Alla dessa moment ställdes koordinerade vid sidan af hvarandra såsom bestämmande för

*Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.*
(Forts.)

Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.
(Forts.)

anbudens pröfning. Då frågan kom till Stats-Utskottets behandling, undergick emellertid förslaget en högst väsentlig förändring. Stats-Utskottet insatte nemligen orden »i främsta rummet» framför högsta anbudet och ansåg följaktligen, att man i främsta rummet skulle taga hänsyn till högsta anbudet och först sedermera till de andra omständigheterna; och i den form Stats-Utskottet gifvit åt Kongl. Majts förslag blef det af denna Kammare antaget. Andra Kammaren ingick, såsom bekant, aldrig i pröfning af de särskilda grunderna, utan förslaget föll der i sin helhet. Denna Kammare hade således ånyo uttalat sig till förmån för högsta anbudet såsom i främsta rummet bestämmande vid arrendebudens pröfning. Nu ber jag att få erinra, att mellan det beslut denna Kammare då fattade och det föreliggande förslaget skilnaden i verkligheten icke är så stor, som den kan synas. Formen är olika, men i verkligheten blir skilnaden ganska obetydlig. Om den gamle arrendatorn, under tillämpning af det 1877 af denna Kammare gillade förslaget, skulle bjuda ett belopp och en annan person ett annat, som vore något högre, då kan jag inse, att, enligt nämnda förslag, den förvaltande myndigheten skulle kunna gifva den gamle arrendatorn företrädet, men är skilnaden mellan anbudet stor, kan jag icke se att den myndighet, som »i främsta rummet» skall taga hänsyn till arrendebeloppet, kan underlåta att lemna arrendet åt den nye spekulanten. På ungefär enahanda sätt kommer det att gestalta sig vid tillämpningen af det nu föreliggande förslaget. Har vid auktionen bjudits en summa, som obetydligt öfverstiger hvad den gamle arrendatorn skulle vara sinnad att vid en auktion bjuda, så lär han efter auktionen, såvida han har intresse att behålla arrendet, icke underlåta att anmäla sig vilja betala detta något högre belopp, och får då sitta kvar vid arrendet. Har åter vid auktionen bjudits ett betydligt högre belopp än han anser sig komma ut med att erlægga, så lär han få finna sig i att afstå från arrendet; men precis detsamma skulle hafva händt honom enligt 1877 års förslag, i den form Stats-Utskottet och denna Kammare gifvo derät.

Deremot har detta nu föreliggande förslag en fördel framför 1877 års deri, att arrendets utbudande på auktion onekligen medför en kontroll öfver arrendeuppskattningen, hvilken man anser önskvärd. Det är nu en gång så i vårt land, att man gerna önskar att förvaltande myndigheters åtgärder icke lemnas utan kontroll. Man är icke böjd att åt förvaltande myndigheter eller nämnder af den beskaffenhet som dessa uppskattningsnämnder inrymma en så vidsträckt pröfningsrätt, att de kunna efter eget godfinnande utan appell lemna en förmån åt A framför B. Det finnes områden inom administrationen, der man underkastar sig en dylik vidsträckt pröfningsrätt af myndigheter, och måste göra det, men när det gäller så beskaffade förmåner och rättigheter, som här äro i fråga, tror jag icke att böjelsen är stor att okontrolleradt öfverlemnas en sådan makt i myndigheters händer. Det var med hänsyn härtill, som 1875 års Riksdag strök den gamla optionsrätten, och det var med hänsyn till samma förhållanden som 1877 års Stats-Utskott och denna Kammare afböjde det Kongl. förslag, som då var före, och hvilket inrymde åt myndigheterna en ganska vidsträckt pröfningsrätt.

Det nu föreliggande förslaget lemnar också, såsom den siste ärade talaren äfven medgaf, den fördel åt gamle arrendatorn framför den nuvarande ordningen, att han icke behöfver vara närvarande vid auktionen för att bevaka sin rätt; han behöfver icke, under den spänning, som täflan vid en auktion alltid medför, bestämma sig; utan han får efteråt underrättelse om auktionen och får tillfälle att i lugn öfvertänka, huruvida han vill gå in på det gjorda högsta anbudet.

*Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.
(Forts.)*

Nu säger man, att den här föreslagna formen icke är tillfredsställande, derföre att den icke kan hindra att öferspekulation gör sig gällande, hvaremot i *det* afseendet den gamla optionsrätten vore mera ändamålsenlig. Hvad nu denna öferspekulation angår, kan den naturligtvis medföra olägenheter ur två synpunkter, eller för begge de parter, som äro i frågan intresserade, den enskilde och staten. Hvad öferspekulationens menliga följder för den enskilde beträffar, kan jag icke neka till, att det är temligen vanskligt att inlåta sig på en lagstiftning, hvarigenom man i detta fall mera än i andra skulle kunna förekomma öferspekulation. Det förmynderskap öfver fullmyndiga personer, staten derigenom skulle göra gällande, lär väl icke vara så lätt att genomföra. Äro konjunkturerna af beskaffenhet att inbjuda till öferspekulation, framträder denna lika så väl i fråga om arrenden som i andra egendomsaffärer, och det kan icke tillhöra statens uppgift att med sin lagstiftning träda emellan för att förekomma sådant. Dock ber jag få nämna, att det nu föreliggande förslaget i sin helhet innehåller vissa moment, som äro egnade att minska benägenheten för en sådan öferspekulation. I samma mån, som uppskattningsnämnderna sättas i tillfälle att med större sakkunskap fullgöra sitt värf, måste förtroendet för deras uppskattningar hos allmänheten växa, och det skall fordras en ganska långt drifven obetänksamhet hos spekulanter för att kunna våga ett synnerligen högre anbud, än som motsvarar det belopp, hvilket en med förhållandena fullt förtrogen nämnd ansett utgöra skäligt arrende för egendomen. I samma mån allmänheten får detta större förtroende till dessa nämnders verksamhet, kan man således ej antaga annat, än att faran för öferspekulation äfven skall minskas. Mot denna fara kan den nu föreslagna formen för utarrenderingen blifva af betydelse äfven på det sätt, att dessa föreskrifter sannolikt skola i viss mån verka hämmande på tilloppet af spekulanter. Ty de veta alltid att det finnes en person, som kan göra anspråk på att komma i besittning af arrendet och icke behöfver vara närvarande vid auktionen, utan är i tillfälle att, ehuru frånvarande vid auktionen, sedermera bevaka sin rätt.

Ser jag åter på det menliga inflytandet af öferspekulationen i afseende på staten, ber jag att — i motsats mot den ärade talaren på smålandsbänken, Grefve Posse, och hvad han i sin reservation anført om den stora förlust, som drabbar statsverket, derigenom att vid förnyad utarrendering af egendomar, hvilkas arrendatorer icke kunnat fullgöra sina en gång åtagna förbindelser, det nya arrendet icke uppgått till samma höga belopp som förut, hvilket skulle vara följden af att man utarrenderar dessa egendomar under fri täflan mellan spekulanterna — få hemställa om icke möjligen det arrende, som vid den förnyade utarrenderingen erhållits, just kan vara det belopp, som

Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.
(Forts.)

staten skäligen bör kunna påräkna af dessa egendomar. Om det varit förhållandet, att den gamle arrendatorn icke kommit ut med sitt arrende, emedan detta varit för högt, synes det mig ganska antagligt, att staten verkligen förut fått för mycket, och att det senare arrendet just kan vara att betrakta såsom statens skäligen inkomst af ifrågasvarande egendomar.

Hvad åter angår den förlust, som skulle uppkomma för staten derigenom, att detta täta ombyte af arrendatorer inverkade menligt på egendomarnes vård, och att arrendatorn under sådana förhållanden icke skulle sköta egendomen på ett sätt, som vore tillfredsställande, kan man icke neka att deri verkligen ligger en viss olägenhet. Men denna olägenhet torde dock motverkas deraf, att, enligt dessa nya bestämmelser, arrendatorerna icke lemnas okontrollerade i afseende å egendomarnes skötsel. De äro, enligt sina kontrakt, skyldige att tillämpa en viss växtföljd och hålla en viss kreatursbesättning, och dessutom äsyftas att genom en verksam kontroll skulle tillses, att de fullgöra sina kontraherade skyldigheter, så att egendomen icke vanvårdas.

Här hafva två talare på skånebänken, Grefve Beck-Friis och Herr Kockum, erinrat, att en ofullständighet i förslaget förefinnes derutinnan, att inga föreskrifter äro lemnade angående tiden för arrendeauktionens hållande, hvilken erinran står i sammanhang med den af Grefve Beck-Friis i hans reservation gjorda anmärkning om saknaden af en tidsbestämmelse för arrendeuppskattningens verkställande. Det är onekligt, att dessa anmärkningar förtjena mycket afseende, så till vida som sådana tidsbestämmelser äro alldeles nödvändiga. Men, såsom ock i statsrådsprotokollet angifves, regeringen har ansett dessa bestämmelser icke vara af beskaffenhet att behöfva intagas bland dessa grunder för förvaltningen, utan kunna få sin plats i de reglementariska föreskrifter, regeringen skulle komma att utfärda utöfver sjelfva hufvudgrunderna, enligt det bemyndigande, som i den Kongl. propositionen äskas och i en senare punkt af Utskottet tillstyrkes.

Ett annat tillägg har jemväl af Grefve Beck-Friis ansetts behöfligt, nemligen att det icke skulle vara det högsta anbudet, som skulle vara ensamt bestämmande för det belopp, hvartill den gamle arrendatorn skulle öfvertaga egendomen, utan att detta skulle vara fallet blott, då det högsta anbudet jemväl vore åtföljdt af antaglig säkerhet. Det lärers dock vara ganska gifvet, att Kongl. Maj:ts mening icke kan vara någon annan, än att ett anbud, som skall kunna komma i fråga att tagas i öfvervägande och läggas till grund för arrendets erbjudande åt den gamle arrendatorn, skall vara ett sådant anbud, som i och för sig skall kunna accepteras, och att det följaktligen måste uppfylla alla de fordringar, som på ett dylikt uppställas. Jag tror således att, vare sig ett sådant tillägg göres eller icke, tillämpningen af lagen alltid kommer att blifva densamma.

Då, såsom jag antydt, det icke torde kunna nekas, att det nu föreliggande förslaget innebär en förmån för den gamle arrendatorn, hvaraf han för närvarande är i saknad, hvilket jemväl af den siste ärade talaren i viss mån medgifvits, hemställer jag, huruvida det icke vore större skäl att antaga detta förslag, än att genom fasthållande

af den gamla optionsrätten föranleda, att hela frågan förfaller och att allt förblifver vid det gamla, för hvilket sympatierna inom Kammararen icke på något håll synas vara stora. Detta förslag går ju dock i den riktning, för hvilken Kammararen i allmänhet intresserar sig, eller att söka bereda en ökad förmån åt den gamle arrendatorn, och ur denna synpunkt förefaller det mig, att förslaget kunde vara egnadt att vinna Kammararens godkännande.

*Grunden för
förvaltningen
af kronans
domäner.
(Forts.)*

Herr Thyselius: Den fråga, som nu föreligger, har redan uppkallat så många talare och framkallat så många upplysande anföranden, att det icke är utan den största tvekan jag anhållit att deri få yttra några ord. Under den diskussion, som förts, har en och annan af Kammararens ledamöter behagat i minnet återkalla ett yttrande, hvilket är 1875 af mig, då tjensteman i Kammarkollegium, afgafs, när till afgörande i Kammararen förekom frågan om ändring i de stadgar, hvar efter utarrendering af kronans egendomar egde rum, och hvilken fråga i främsta rummet afsåg upphäfvande af optionsrätten. Den ordning, efter hvilken utarrenderingen då skulle ske, har redan i dag under diskussionen omförnäls. En kronobetjent, biträdd af två i landtbruk erfarne personer, hade det åliggande, att uppgöra ett förslag till maximioch minimiarrende af egendomen, hvilket förslag sedermera understöddes Kammarkollegii pröfning, och, sedan det blifvit af kollegium godkändt, hade den förre arrendatorn, så framt han försvarligt skött egendomen, rätt att öfvertaga arrendet mot detta maximibelopp. Det vill väl förefalla naturligt, att de personer, hvilka hade till åliggande att på stället taga kännedom om den egendom, som skulle utarrenderas och alla dervid förekommande förhållanden, också skulle vara de, hvilka voro i tillfälle att afgifva det mest tillförlitliga omdöme i afseende å det belopp, hvar till arrendet skäligen borde sättas. När emellertid så beskaffade arrendeförslag inkommo till det embetsverk, som skulle pröfva dessa anbud, väckte det gång efter annan förvåning, huru arrendebeloppet kunde föreslås till så lågt belopp, som gemenligen egde rum. Äfventyrligt kunde det väl förefalla embetsverket att ändra hvad de personer, som på stället tagit kännedom om egendomen, hade föreslagit; men då beloppet syntes allt för ringa, hade Kammarkollegium i en författning, meddelad i slutet af förra seklet, hvilken författning bestämde såsom grund för minimiarrendet ett visst spanmålsbelopp, räknadt efter hvarje tunnland åker, och för maximibeloppet derutöfver ett tillägg, räknadt efter antalet af de kreatur, som på egendomen framföddes, en laglig anledning att afvika från uppskattningsmännens förslag. Det förekom nästan alltid ur denna synpunkt skäl till höjning af maximiarrendet, hvarvid dock nödig försigtighet icke lemnades ur sigte, hvilket äfven framgår deraf, att, såsom jag hade äran anförat, af ett antal af 242 hemman, för hvilka under loppet af fem år kollegium fastställt maximiarrendebeloppet, för de flesta utöfver hvad i orterna föreslagits, var det icke mer än 19, som icke till det af kollegium fastställda maximibelopp öfvertogos antingen af den afträdande arrendatorn, eller vid hållen auktion af annan spekulant; och dervid förekom jemväl, att belopp utöfver maximibeloppet, i form af städja, erbjödos. Detta var för embetsverket en bekräftelse derpå, att värde-

Grunden för ringarne i orterna icke företogs med den omsorg, som önskligt varit. förvaltningen af kronans domäner. Kom så dertill, att vid 11 andra landtstatsboställen, der optionsrätt icke egde rum, utöfver de af collegium fastställda maximibeloppen vid utarrenderingen i städja sammanlagdt 20,000 kronor af spekulanterna erbjödos. Då sådant varsnades, och tillika fråga väcktes att under collegii förvaltning ställa ett tredubbelt större antal hemman, än collegium förut hade, framstod den tanke, att ändring borde tillvägbringas i de författningar, efter hvilka utarrenderingen af kronoegendomarne skedde, och att sådant vore behöfligt äfven af den anledning, att för utarrenderingen af dessa hemman olika föreskrifter gälde.

Att den afträdande arrendatorn, då han var berättigad att för det i de flesta fall allt för låga maximiarrendet behålla hemmanet, derpå gjorde en stor vinst och en otillbörlig vinst på statens bekostnad, ligger för öppen dag. Det blef därför också nödvändigt att söka för den kommande tiden så vidt möjligt tillintetgöra de menliga verkningarna af optionsrätten, hvilket icke kunde ske med mindre denna rätt tillsvidare upphäfdes. Det var likväl icke någon åtgärd, som genast kunde bära frukt. Arrendatorerna å de hemman, som redan voro ställda under Kammarkollegii förvaltning, hade nemligen i sina arrendekontrakt sig förbehållen optionsrätt för de tjugu år, som följde näst efter slutet af deras arrendetid. Således måste åtminstone tjugu år gå till ända, innan de nya stadgandena kunde tillämpas, och i vissa fall till och med bortåt fyrtio år. Det var därför angeläget, att förslag gjordes om borttagande af optionsrätten, på samma gång hemställan skedde om utfärdande af nya föreskrifter angående sättet för kronoegendomarnes utarrendering. Men att dermed afsigten icke var att i princip ogilla optionsrätten, utan endast att för en tid aflägsna de menliga följderna af då gällande bestämmelserna derom, kunde slutas af de ord jag, icke utan öfverenskommelse med mina embetskamrater, yttrade, att vid uppgörande af nytt förslag till stadgar angående utarrendering af kronoegendomarne frågan om optionsrätten åter kunde förekomma. Funnes den då lämplig, vore det ju icke något hinder att återinföra den i den form, som ansåges bäst passande, och ingen arrendator hade i sådant fall blifvit lidande derigenom, att optionsrätten icke uti det under tiden med honom upprättade kontraktet blifvit honom uttryckligen tillerkänd; ty man kunde alltid vänta, att under den löpande tjuguåriga arrendetiden den nya författningen skulle komma till stånd.

I fall det yttrande jag 1875 uttalade, såsom jag befarar, i vissa afseenden gifvit anledning till den åsigt, att jag för min del vore motståndare till optionsrätten, hoppas jag att, genom hvad jag nu haft äran anförä, en sådan föreställning skall försvinna. Sedan dess har vården om kronoegendomarne i landsorten undergått en förändring och en ändamålsenlig förändring. Nu finnas der domänintendenter och andra personer derjente, som hafva till äliggande att med oafstlig omsorg och uppmärksamhet följa förvaltningen af kronans egendomar, och det torde icke vara för mycket vågadt, om man deraf drager den slutsats, att för framtiden de missförhållanden, hvaröfver man hittills haft anledning klaga, icke skola visa sig. Till följd deraf har jag för min del icke någon anmärkning att framställa mot att optionsrätt nu åter stadgas. För en sådan äro åtskilliga former angifna, dels i Stats-

Utskottets utlåtande och dels i två dervid fogade reservationer. Den ena bland dessa reservationer, afgifven af Grefve Posse, afser en återgång till nära likhet med hvad förut fans stadgad. Den andra, af Grefve Sparre, vill öppna för den förvaltande myndigheten ett friare rådrum att välja mellan de olika arrendespekulanterna, utan att allt för mycket fästa sig vid det penningbelopp de erbjudit. Och Stats-Utskottet, lika med Kongl. Maj:ts proposition, föreslår optionsrätt på ett annat sätt. För den, som tror att optionsrätten kan vara till nytta, finnas sålunda flera alternativ att välja på. Jag tilltror mig icke att med full bestämdhet afgöra, hvilket af dem kan vara det bästa, men jag nekar icke, att mig tilltalar det mest, som är afgifvet af Grefve Posse, och derefter Grefve Sparres förslag, och mindre det, som Stats-Utskottets utlåtande upptager. Det är dock icke sagdt, att det som förefaller vara i och för sig bäst, är det, som under för handen varande förhållanden och omständigheter är mest tillrädligt att antaga. Vi hafva nyss erfarit att Medkammaren allmänt slutit sig till Stats-Utskottets mening, och då, i händelse denna Kammare för sin del antog endera reservansrätt förslaget, följden blefve, att all fråga om tillämpning af optionsrätt nu förfölle, och »det efter min mening bästa således blefve en fiende till det goda», finner jag mig uppmanad att begära bifall till Stats-Utskottets förslag.

Grefve Mörner: Så många ärenden hafva nu hopat sig på en gång på Kammarens bord, att Riksdagens ledamöter svårigen kunna få tillfälle att åt dem egna all den uppmärksamhet, som deras vikt fordrar. Jag uttalar derigenom icke något klander mot Utskottet, ty de hafva haft så många löpande ärenden att behandla, som nödvändigtvis föregått, att tiden icke medgifvit att för än, som vanligt, vid denna sena tid af riksdagen handlägga dessa större ärenden; men jag beklagar, att Riksdagen skall finna sig tvungen att skyndsamligen handlägga nu föreliggande viktiga ärende, och bättre vore att Riksdagen med en eller annan vecka förlängde sin sammanvaro, än att nu på omkring åtta dagars tid skola afgöras ärenden, för hvilkas fullt ändamålsenliga behandling längre tid tvifvelsutän erfordrats. Till att granska och skärskåda denna fråga, om domänerna, hafva vi inalles haft tre dagars tid, om ens man kunnat egna dessa tre dagar ensamt åt detta ämne. Om vid sådant förhållande åtskilliga icke hunnit vinna erforderlig stadga i sina åsigtter, om det inom Kamrarna måste förefinnas vacklande och osäkerhet i denna fråga, må det icke föras riksdagsmännen till last, ty på dem beror icke påskyndandet af dessa ganska viktiga ärenden. För min del måste jag beklaga, att jag icke kunnat åt detta ärende egna all den uppmärksamhet jag önskat, och om hvad jag säger kommer att deraf bära spår, så ber jag därför Kamraren om öfverseende.

Jag skall icke fördjupa mig i långa undersökningar angående det mer eller mindre ändamålsenliga i de förhållanden, som fordom egde rum, eller inlåta mig i betraktelser af de förhållanden, som gälde före år 1875. Jag vill dock tillåta mig säga, att jag anser att det förfarande, som enligt nämnda före 1875 existerande stadganden egde rum vid utarrenderingar af kronoegendomar, blifvit måladt i allt för starka

Grunden för förvaltningen af kronans domäner.
(Forts.)

*Grunden för
förvaltningen
af kronans
domäner.*

(Forts.)

skuggor. Det var icke precis en kronobetjent, som med biträde af två personer, hvilka som helst, bestämde arrendeafgiften; utan uppskattningen deraf skulle ske af en kronofogde eller någon annan kronobetjent, två i landthushållning kunnige, af Konungens B-fallningshafvande tillkallade män, samt en landtmätare. Hvad föreslås väl nu? En domänintendent och två personer, som af landstinget utses, skola uppgöra förslag till sättet för egendomens utarrendering. Mig synes att skilnaden icke är stor. Jag har sjelf varit tillkallad för att deltaga i dylika förrättningar, och dervid tillgick så, att kronofogden icke alls deltog i sjelfva värderingen, utan endast förde protokoll och tjänstgjorde som notarie, och vi andre verkstälde uppskattningen och tyckte att vi kommo till ganska tillfredsställande resultat. Visserligen ändrade Kammarkollegium våra uppskattningar. På ett ställe, der arrendet af oss föreslagits till omkring 260 tunnor spammål, höjde Kammarkollegium arrendet med ett par tunnor. På ett annat ställe höjde Kammarkollegium den af oss föreslagna siffran äfven med några få tunnor. För en kungsgård, der Kammarkollegium hade mera ändrat vår värdering och betydligt höjt arrendet öfver hvad vi föreslagit, 480 tunnor, gick arrendet vid auktionen upp till blott 415 tunnor. Den förre arrendatorn hade dock förklarat sig nöjd med att antaga vår värdering, och det var genom felaktig bevakning vid auktionen, som arrendet kom att stanna vid det låga beloppet. Emellertid må det förlätas mig, om jag hyser något tvifvel om, att Kammarkollegii granskning af de föreslagna arrendebeloppen alltid varit till nytta för det allmänna. Jag har dock icke några vidare uppgifter att framlägga i detta afseende, ty jag har icke hunnit att samla några sådana.

Före år 1847, då jag äfven var i tillfälle — jag är icke ung, mine Herrar, jag har lefvat temligen lång tid och inom den lilla krets, jag varit, har jag åtminstone sökt se, hvad derinom sig tilldragit — att iakttaga, huru utarrenderade kronoegendomar värdades, kunde jag i allmänhet icke se annat än ett benödande från arrendatorns sida att erhålla den största möjliga inkomst af arrendet, men husen underhöllos vanligen illa, och ingenting vidtogs, så vidt jag kunde finna, för att förbättra egendomen. Ett annat förhållande inträdde sedermera. Då fick man se, hurusom vid egendomarne planteringar skedde och husen reparerades, gödningsämnen anskaffades och ett temligen rationellt jordbruk infördes, såväl till vinst för häfden å egendomen som till trefnad för innehafvaren. Så kom 1875 års förordning. Ja, mine Herrar, säkert är, att bladet har vändt sig. Jag har väl sett samma nit att få afkastning af gården, men jag har icke längre sett samma omvårdnad om densamma, utan alla benödanden gå ut på, nog att uppfylla kontraktets bud och derigenom skydda sig för åtal, men försöka i öfrigt att tillgodogöra sig allt hvad som möjligen kan tillgodogöras under en icke synnerligen lång framtid.

Nu hör jag emellertid, att meningen skulle vara, att optionsrätten i en framtid skulle kunna återinföras. Den saken har sig dock troligen icke så lätt, ty många krafter finnas, som sträfva deremot. Jag tillåter mig härvid att upprepa ett yttrande, som jag fälde vid 1875 års riksdag, då jag jemte en person, som numera icke är ledamot af denna Kammare, vågade kämpa för optionsrätten, nemligen att jag

befarade, att i en framtid skulle frågan om kronogårdarnes vård icke blifva särdeles betungande, emedan de möjligen skulle förvandlas från arrendegårdar till egande gårdar. I förslaget till försäljning af kronohemmanen torde vi finna ett uppslag i den syftningen, och för det målet lära starka krafter allt framgent blifva verksamma.

*Grunden för
förvaltningen
af kronans
domäner.
(Forts.)*

Här är nu förslaget något, som kallas optionsrätt. Hvad det innehåller, behöver jag icke säga. Och huru kommer denna lag att verka? Jo, det kan hända, att inga personer komma att vid auktionen afgifva anbud, emedan de veta, att i alla fall en annan tager arrendet från dem, och då hafva de förgäfves gjort sig besvär med att skaffa borgesmän o. s. v. I så fall sägs det, huru kan man behålla eller *ens någonsin* hafva stiftat en sådan lag, som bjuder oss komma och täfla om egendomarne, men sedan vi täflat, låter oss alla stå der, utan att få något. Hvad skall en sådan lag betyda? Hvad skall den medföra för en verkan? Nej, om en lag af sådan beskaffenhet kan man väl säga, att den må gynna några personer, men under sken af ett slags frihet, som ingen frihet är, och att en sådan lag kan man icke tåla, en sådan lag måste man hafva bort.

Jag vågar säga, att en optionsrätt, sådan som denna, blott skall öka kraften i kampen mot kronans besittning af egendomar och komma att föranleda rop och framställningar om det olämpliga i att kronan har domäner, då den icke ens i deras förvaltning kan uppställa sådana regler, att rättvisa mot alla och icke cyckelspel eger rum. Det kan äfven hända, att det kommer personer, som vid auktionstillfället göra bud endast för att taga gården ur händerna på arrendatorn. Han kan t. ex. hafva personliga fiender, och en sådan fiendskap, tyvärr vanlig nog i menckliga lifvet, kan vilja göra sig gällande. Då kan det möjligen skickas fram någon person, som har borgesmän för de första fem åren, men för öfrigt har ingenting, hvarmed han kan hålla kronan skadeslös för sedermera uppkommande förluster. Han ropar in gården och man har vunnit sitt ändamål, nemligen att få bort den person, som förut hade arrendet; hans talan är slut och sedan kan man vid den förnyade auktionen förfara åtminstone obehindrad af den äldre arrendatorns inflytande.

En ärad talare å statsrådsbänken yttrade, att med den skicklighet, som domänintendenterna numera skola ega, skulle förtroendet växa för resultatet af deras värderingar, så att ingen skulle bjuda öfver hvad de föreslagit. Men, mine Herrar, hvem kan åt denna sats egna något förtroende? När tror väl den ene på den andres insigter, och att en statens tjänsteman skulle få så stort inflytande är väl nu för tiden otänkbart. Icke hafva några tecken till sådant förtroende hitintills visat sig, och dessutom har icke historien äfven uppenbarligen visat, att oakadt alla varningar af andras exempel störfar dock den ena menniskan efter den andra, det ena släktet efter det andra fram på sin bana till förderf och undergång? Hvar och en vill åtnjuta sin rättighet att göra skeppsbrott på lifvets bana, oberoende af förgångna tidars exempel.

Om man nu icke antager föreliggande förslag, så är frågan helt och hållet fallen, säger man, emedan Andra Kammaren har bifallit Stats-Utskottets hemställan. Jag har många gånger hört detta argu-

Grunden för förvaltningen af kronans domäner.

(Forts.)

ment: saken är bifallen der, derför måste den äfven bifallas här. Jag vill då fråga, hvartill tjena två Kamrar, om den ena Kammaren skall vara ovilkorligen bunden att instämma i hvad som är beslutadt i den andra. Då blir det en onödig inrättning och en onödig omgång att hafva två Kamrar; då kunde man gerna öfverlemnna beslutanderätten åt en. Men nu föreskrifver grundlagen, att vid olika beslut skall Utskottet söka åstadkomma en sammanjemkning. Det synes mig icke alls omöjligt, att, om denna Kammare fattar ett annat beslut än det Andra Kammaren redan har fattat, Stats-Utskottet kan göra en sammanjemkning. Jag har ingen hvarken rättighet eller vilja att fränkänna Stats-Utskottet god afsigt och förmåga att, i fall som detta, förmedla åsigtterna och framlägga ett förslag, hvarom begge Kamrarne kunna förena sig. Under denna förutsättning, att Stats-Utskottet med nit och skicklighet fullgör detta åliggande, så blir det tillfälle för Kamraren att tillse och pröfva, i hvad mån omständigheterna må fordra en jemkning af åsigtterna, för att vinna det mål man söker. Om man då blir tvungen att vika från hvad man förut yrkat, kan så vara, men icke kan det vara rätt att påyrka, att om den ena Kammaren fattat ett beslut, den andra Kammaren genast skall träda ifrån sina åsikter, utan att man sökt att begagna den utväg att förena de stridande meningarna, som är i grundlagen föreskrifven. Om saken sedan faller, på hvem kommer då ansvaret? Jo, på begge Kamrarne, och i sådant fall får man hoppas, att en bättre lagstiftning framdeles må framläggas och att vi då må fatta ett gemensamt beslut. Fattas intet beslut vid denna riksdag, så vågar jag säga, att icke blir riket derigenom störtadt i olycka, utan man kan mycket väl se tiden an, till dess man finner nödvändigheten och behofvet af att räcka hvarandras handen, och icke påstå, att den ena men icke den andra skall hafva någon vilja, utan förena den ena med den andra och derigenom uppnå ett godt och tillfredsställande resultat.

Hvad nu angår den af Grefve Posse framlagda reservationen, så får jag upprigtigt erkänna, att den icke i allo är sådan, som jag ville hafva den, men något bättre förslag ser jag mig icke i stånd att för närvarande framlägga, allra minst med något hopp om framgång, och att splittra rösterna i frågor af mindre vikt är icke välbetänkt. Jag anser, att det vore en vinst för det allmänna, om man kunde återgå till ett sundt och väl ordnadtt optionsväsende, ungefär i den riktning, som Grefve Posse föreslagit. Exakt detsamma kan det väl icke blifva, hvad som vid en sammanjemkning kommer att föreläggas Kamrarne; men vi må hoppas, att så mycket af dessa grunder kommer in deri, att det för denna Kammare kan blifva antagligt och väl äfven för Medkammaren.

Af dessa orsaker får jag för närvarande sluta mig till det af Grefve Posse framlagda förslaget och dertill yrka bifall.

Herr Forssell, Hans: Man har mot det nu föreliggande förslaget från ena sidan anfört, i främsta rummet och hufvudsakligen, att detsamma, genom att medgifva utbudandet af arrendet å auktion, skulle öppna allt för stort utrymme för den fria täflan och spekulationslusten

och derigenom bidraga till arrendenas höjande. Till stöd härför har i reservationen och sedermera under diskussionen anförts, att under de sista fem åren 76 och under senaste år 41 arrenden blifvit förverkade, och egendomarne måst å nyo utbjudas å auktion samt då betingat ett mindre arrendebelopp. Dessa siffror skulle hafva varit fullt bevisande, om dervid tillika anstälts en jemförelse med antalet af de arrendeegendommar, som icke behöft utbjudas å ny auktion, men i hvarje fall bevisa de icke mer än hvad vi veta förut, nemligen att för fem å sju år sedan rådde, synnerligen inom vissa provinser, en aldeles ohejdad ifver att öfverkomma kronoegendommar och att denna på speciella förhållanden beroende ifver ytterligare ökades deraf, att då utarrenderades af de militära boställsdirektionerna en mängd under sista tiden indragna boställen samt detta utan optionsrätt och utan städja, men med obegränsad frihet att höja arrendet. Der möttes således två anledningar, båda mäktiga, till arrendenas höjande öfver det skäligen, och följden hafva vi nu sett. Men det är icke gifvet, att en sådan följd af den fria täflan nödvändigt skall uppstå. Bevis dertför kunna framläggas. Såsom ordförande i det verk, som nu provisoriskt sköter domänförvaltningen, har jag låtit upprätta en tablå öfver utarrenderingarnas resultat under åren 1880—1881, hvilken tablå jag ber att få nedlägga å Kammarens bord och hvarur jag vill meddela följande uppgifter. År 1880 fastställdes maximiarrendena för de till arrende utbudna egendomarne i samtliga länen till ett belopp af 203,210 kronor. Vid auktionerna erbjödes arrendeafgifter till ett belopp af 181,850 kronor och dertill städja till 127,000 kronor. Delar jag nu sönder denna städja i tjugondelar och lägger en sådan tjugondel till beloppet af de erbudna arrendeafgifterna för år, så visar sig att afgifterna för år uppgå till 188,000 kronor och sålunda rätt betydligt understiga de fastställda maximiafgifterna, som man väl får anse beteckna det rätta arrendevärdet. År 1881 var det fastställda maximivärdet 57,900 kronor; arrendeanbudnen uppgingo till 52,599 kronor jemte städja 34,275 kronor. Vid lika fördelning i tjugondelar visar sig, att de erbudna årliga arrendeafgifterna tillsammans icke uppgå till mera än 54,000 kronor och således äfven då till mindre än de fastställda maximiafgifterna. Dessa siffror torde visa — om siffror i allmänhet bevisa något, och medeltal bevisa väl mera än blott siffror från enstaka fall — att arrendena icke nödvändigt måste onaturligt uppdrivas till följd af den fria täflan. Härtill lägger jag den af chefen för Finansdepartementet nyss framhållna omständigheten, att det förslag, som nu afser att återinföra optionsrätten, rätten för arrendatorn att efter hällen auktion optera till det högsta erbudna beloppet, nödvändigt skall lägga ett band på den alltför lifliga spekulanten. Det kan nemligen icke annat tänkas, än att tilloppet af spekulanter skall minska, då hvar och en vet, att i efterhand sitter arrendatorn, som då kan bestämma, om han vill behålla arrendet eller icke. Således synes mig, att de herrar, som lägga hufvudvigten derpå, att en af vederbörande myndighet verkställd uppskattning skall såsom en bestämd faktor ingå i utarrenderingsproceduren, skola i detta förslag finna en utväg att få denna faktor att gälla betydligt mycket mera än den hittills har gjort.

*Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.*

(Forts.)

Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.
(Forts.)

Reservanterna och de, som slutit sig till dem, hafva enligt min uppfattning alldeles för litet lagt vikt dervid, att optionsrätten verkligen återinföres genom detta förslag och att derigenom beredes arrendatorerna en högst väsentlig fördel, som jag är öfvertygad att de skatta särdeles högt, nemligen tryggheten att få bibehålla arrendet. Jag vågar antaga, att om här voro inkallade alla Sveriges arrendatorer, så skulle de på tillfrågan, om de lemnade företräde åt det nuvarande systemet eller det nu föreslagna, samtliga förklara, att de skulle vara mycket mera tillfredsställda med det nya, nu föreslagna. Detta är naturligt, ty hvarje arrendator måste se att, då han nu vid en ny utarrendering är utsatt för ett rent lotterispel, så kommer han efter det nya förslagets antagande att i lugn och ro kunna få öfverväga, om han vill kvarstanna vid arrendet eller icke, och i de flesta fall torde han bättre än någon annan kunna öfvertaga arrendet till den erbjudna afgiften. Jag vågar just i dessa arrendatorers namn hemställa till reservanterna och deras medhållare, huruvida det är rådligt och rättvist att genom afslag å denna punkt beröfva dem den fördel, som nu bjudes och hvilken måste väsentligt bidraga till statens fördel, emedan arrendatorerna derigenom blifva mera intresserade för en god häfd af egendomarne.

Jag tillåter mig äfven hemställa, om icke just för dem, som i främsta rummet sätta arrendatorernas trygghet att få bibehålla arrendet, det skulle vara ett missgrepp, som de måhända komme att ångra, om de bidraga till förkastande af detta förslag, som är af Andra Kammaren antaget och således har en möjlighet att blifva af Riksdagen antaget, ty den kombination, som medverkat till dess antagande, torde icke så snart återkomma. Då det vidare är temligen tydligt, att ett vidhållande af ett system för utarrenderingen af statens egendomar, hvilket icke har utsigt att vinna medhåll i Andra Kammaren, skulle leda till hela förslagets fall, så måste, synes det mig, den som sätter den bjudna fördelen högt, betänka sig två gånger innan han afslår denna punkt.

I ett spörsmål som detta, der de mest sakkunniga kunna hysa diametralt motsatta åsigter, der den ene förklarar att optionsrätten är roten och upphofvet till allt ondt, och den andre att den är det enda rätta, der kan den, som icke har egen erfarenhet att stödja sig vid, hafva svårighet att bilda sig en egen mening; men så mycket kan af de framförda skälen och motskälen inhämtas, att båda systemen hafva sina vådor; och mellan Scylla och Charybdis väljer ju den försigtige seglaren den tryggaste vägen. En sådan synes vara funnen i det nu föreliggande förslaget, och får jag därför tillstyrka bifall till detsamma.

Herr Bäckström: Den lilla erfarenhet, jag har inhämtat, öfvertygar mig, att det för en jordegare ingalunda är mest eftersträfvansvärdt att få de högsta möjliga arrendeafgifterna, utan att det är vida förmånligare att få personer, som kunna väl sköta den egendom, som till dem öfverlemnats. Jag tror, att den enskilda hushållningen härvid går i den rätta riktningen samt att det icke är orimligt, att staten

skulle tillvägagå på samma sätt vid skötandet af sina fastigheter. Då nu Utskottets förslag endast afser den högsta möjliga arrendeinkomsten, och Grefve Posses reservation deremot enligt mitt förmenande afser att få ordentliga arrendatorer, så vill jag för min del biträda denna reservation.

*Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.
(Forts.)*

Här har en talare yrkat, att Utskottets förslag borde antagas derför, att det är grundadt på antagliga grunder. Jag för min del anser deremot, att sättet för utarrenderingen icke är antagligt. En annan talare har sagt, att Första Kammaren icke är den enda bestämmande i denna fråga. Det tycker jag knappt, att den ärade talaren behöfvt påpeka, ty derom hafva vi påminnelse, snart sagdt, hvarenda dag. Här har en talare sagt, att antagande af 7:de punkten skulle vara liktydigt med antagande af optionsrätten. Detta är dock så besynnerligt, att jag icke behöfver följa honom i hans bevisning derför. Här har en annan talare yttrat, att optionsrätten möjligen skulle i framtiden verka störande på eganderätten. Det synes mig påminna om det gamla ordspråket »att se spöken midt på ljusa dagen». En annan talare har sagt, att hufvudsakligaste punkten i förslaget vore att få en domänstyrelse. Det kan nog vara godt och väl, men det måtte väl vara ännu viktigare att få några lämpliga grunder bestämda, efter hvilka denna domänstyrelse skall utöfva sin verksamhet. Här har vidare yttrats till försvar för optionsrättens införande, att öfverspekulation genom densamma skulle förhindras. Detta vill jag icke förneka, men jag vill endast påpeka, att staten ingalunda kan förhindra enskilde personer att ruinera sig, vare sig på arrenden eller egendomsköp.

Här har ock sagts, att det skulle vara sorgligt, om Första Kam-maren skulle afslå 7:de punkten, emedan derigenom hela förslaget skulle falla. Jag hoppas dock, att det i sådan händelse faller *framåt* och icke bakåt, och yrkar derföre bifall till Grefve Posses reservation.

Herr Montgomery Cederhielm: Sedan jag på förmiddagen hade ordet, har en vigtig omständighet tillkommit, som talar för bifall till Stats-Utskottets förslag, nemligen den omständigheten, att Andra Kammaren antagit detsamma.

Jag ber att få fästa uppmärksamheten derpå, att, ehuru denna punkt är den viktigaste af alla, detta förslag dock innehåller många andra bestämmelser, som äro af ganska stor vikt och som jag tror att det vore mycket nyttigt att få godkända och fastställda. Dessutom innehåller detta förslag en organisation för en fast *domänstyrelse*, hvilken föreslås på *ordinarie* stat. Det innehåller vidare ett förslag, hvarigenom medel för den *lokala* domänförvaltningen skulle anvisas. Allt nog, det innehåller sådana bestämmelser, hvarigenom det nuvarande provisoriska tillståndet skulle antaga en betydligt högre grad af fasthet.

Allt detta synes mig vara fördelar, som man borde taga i öfvervägande, och de herrar, som icke kunna gilla Utskottets förslag i afseende på den här föreslagna optionsrätten, borde betänka, huruvida icke alla öfriga fördelar, som bjudas genom detta förslags antagande i dess helhet, uppväga den olägenhet, som enligt deras åsigt uppstår

Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.

(Forts.)

genom att ingå på denna form för optionsrätten. Jag är för öfrigt till fullo förvissad derom att, såvida denna punkt afslås, hela frågan faller för denna gång. Då jag, som varit med om denna fråga vid två riksdagar och vet, hvilket arbete användts på densammes lösning, anser, att det vore stor skada, om den nu för andra gången blefve förkastad, så får jag för min del ännu en gång hemställa, om det icke är skäl att taga dessa omständigheter i betraktaude, såsom en högt aktad talare från Kronobergs län gjorde, då han sade, att han, ehuru han icke fullkomligt gillade den optionsrätt, som är af Utskottet föreslagen, dock föredrog att gå in på förslaget framför att genom ett afslag å detsamma få frågans lösning än längre uppskjuten.

För egen del har jag gjort en dylik uppoffring af min åsigt i så måtto, att af de förslag, som uppgjorts till arrendeupplåtelse, tilltalar det mig mest, som framlades i 1877 års Utskotts betänkande, hvarigenom en större latitud vid antagandet lemnades domänstyrelsen. Men då jag har hört de invändningar, som gjorts mot detsamma, och då jag är öfvertygad, att vi i denna fråga icke komma ur fläcken genom att yrka bifall till sagda förslag, har jag öfvergifvit detsamma. Det motstånd, som förefinnes i Andra Kammaran mot återinförandet af den forna optionsrätten, torde icke kunna på länge öfvervinnas, och är detta, jemte hvad jag i öfrigt anfört, tillräckliga skäl för mig att yrka bifall till Stats-Utskottets förslag.

Friherre Barnekow: Med någon sjelfkritik kommer jag till det resultat, att jag är så pass konservativ, att jag icke vill gå ifrån en gammal sak till en ny, om jag icke finner, att den nya är bättre än den gamla. Och jag är fullt öfvertygad, att det nuvarande sättet för utarrenderande af kronans egendommar är bättre än det här föreslagna. Såsom bekant är, sättes nu ett maximum och minimum för arrendebeloppet och derjemte skall städja gifvas vid anbud öfver maximisumman. Detta har nu Utskottet helt och hållet förkastat och i stället föreslagit, att städjan skall försvinna och endast högsta anbudet vara bestämmande. Men om man vill hafva bort städjan, vill jag hafva några skäl därför anförda. En talare sade, att det är ett egendomligt förhållande här i landet, att den, som har ett litet kapital, köper en liten egendom, den som har ett större, köper en större, men den, som icke har något kapital alls, han blir arrendator, och det är sant. Finnes det en sådan regel, att det skall erläggas en städja, kan endast den, som eger kapital, blifva arrendator. Man säger visserligen, att man beröfvar honom en del af sitt kapital genom städjan, men jag är öfvertygad, att den som nedlägger hela sitt kapital i städjan, har lättare att skaffa sig hjälp, än den som öfvertager ett öfverdrifvet högt arrende utan något rörelsekapital. Häraf kommer, att jag håller på det gamla sättet för utarrenderingen.

Det förekommer vidare i första momentet en sak, som jag icke vill bifalla. Det star nemligen, att auktion skall förrättas samtidigt både hos Konungens Befallningshafvande i länet och i orten af kronofogde eller kronobetjent. Jag kan icke gå in på detta. Det är för mig ofattligt hvarför det föreslagits att hålla auktion så der på två ställen.

Jag kan väl tänka mig, att det är för att derigenom hindra underslef, men en spekulant skall ju då vara tvungen att hålla ombud på ena stället. Och för öfrigt är detta endast ett sätt att drifva upp arrendena till det högsta möjliga.

Grunder för förvaltningen af kronans domäner.

(Forts.)

I andra punkten talas om förseglade anbud. Detta sätter jag mig emot. Hvad mig sjelf beträffar, är jag icke rädd att strida mot en fiende som möter mig, men jag tycker icke om, när han kommer bakifrån. Spekulanten är tvungen bjuda öfver detta förseglade anbud. Jag tycker den der lappen är litet lömsk, och därför vill jag hafva bort den. Derigenom uppdrivas äfven arrendena mer än eljest skulle komma i fråga. Jag har sett exempel härpå just med en person i min ort. Man har sagt, att staten bör gå till väga som den enskilde, men jag skulle just vilja se den enskilde i ansigtet, som har en egendom att utbjuda på arrende och säger: »Nu skola ni få bjuda, men jag har här en liten lapp, som också innehåller ett anbud, och för att erhålla arrendet måste ni bjuda högre än detta förseglade anbud». Jag tror icke någon skulle vilja tillämpa något sådant; ty han skulle blott derigenom skrämma spekulanterne från sig.

Nu kommer jag till den mycket omtalade optionsrätten. Jag skulle kunna afstå från att yttra mig härom, då en talare före mig sagt just hvad jag tänker i denna sak; men då jag nu en gång är i tagen, kan det vara så godt att gå på. Talaren var Grefve Mörner. Hvad är då för fel med optionsrätten? Jo, säger man, den kommer att väcka stort missnöje hos alla dem, som icke äro arrendatorer. Men väcker det mindre missnöje, om man stiftade en lag, som säger: »Här är nu auktion; ni få bjuda så mycket ni viljen, men när ni bjudit, så kommer en person, som icke gjort något bud alls, och får arrendet». Hur skulle väl det upptagas?

En ärad talare sade: »Jag är öfvertygad att, om jag skulle kalla in alla Sveriges arrendatorer i denna Kammare och tillfråga dem, så skulle de svara, att de hellre ville antaga Utskottets förslag än bibehålla det nuvarande systemet». Detta må väl vara möjligt; men det är icke endast för arrendatorerne utan för allmänheten vi skola stifta lagar. Vill man hafva optionsrätten qvar, så bör man lagstifta så, att man gifver en arrendator en sådan rätt, och icke inbjuder allmänheten att täfva på en auktion, der man oaktadt högsta budet och full säkerhet ingenting erhåller, och detta kunde just blifva fallet med den af Utskottet föreslagna optionsrätten. Mot den gamla optionsrätten är sagdt, att den gifver anledning till handel och vandel; att man behåller arrendet och sedan säljer det till en annan. Detta förbjudes dock i 27:de punkten, der det stadgas, att öfverlåtelse af arrende må endast ske med domänstyrelsens medgifvande.

En talare på förmiddagen sade, att domänkomitén motsatt sig optionsrätten, och han läste upp en del af betänkandet; sedermera har en annan talare, Herr Evers, läst upp en annan del deraf; men jag skall bedja att få säga, att om jag läser begge de der delarne af betänkandet, så kommer jag till samma resultat som Herr Evers. Domänkomitén har visserligen afstyrkt optionsrätten, men icke därför att den tyckte illa om den, utan därför att när Riksdagen 1875 afskaffat

Grunder för förvaltningen af kronans domäner. (Forts.) den, så ansåg sig icke komitén 1876 kunna påyrka dess återinförande, och det är ej detsamma som att anse nämnda rätt olämplig.

Samme talare sade vidare, att det icke finnes någon auktoritet, som tillstyrkt optionsrätten, men det har dock både Kongl. Maj:t och Utskottet samt reservanterne gjort; det är endast en skillnad i afseende på sättet. Hvilketdera af dessa olika slag är bäst, den gamla optionsrätten eller den föreslagna nya? För min del ber jag få säga, att af dessa tilltalar mig den gamla mest. Enligt det nya förslaget skulle det gå så till, att om på ett boställe sitter en burgen arrendator, som skött sig väl, tjenar det till intet att spekulera, ty arrendatorn tager i alla fall arrendet för det åsatta värdet. Sitter der åter en person, som skött sig väl, men icke har nog med penningar, så tänker man: »Den der skola vi klippa och taga egendomen från honom».

Här har sagts, att om vi sätta oss mot detta förslag och förkasta det, så skulle vi störta alltsammans. En talare på förmiddagen sade, att om två personer skola afgöra en sak och hvardera har sin åsigt, så måste en af dessa gå ifrån denna åsigt, om de skola komma öfverens. För min del har jag aldrig stuckit under stolen med min åsigt, då den är lika med Andra Kammarens, men jag sticker lika litet under stolen med den, då jag icke kan gå in på Andra Kammarens mening. I Andra Kammarerna finnas många skickliga jordbrukare, men här finnas också dugtiga och erfarna män. Om jag är öfvertygad att jag har rätt, förstår jag ej hvarför jag skulle gå in på andras mening. Nej! Låtom oss fatta vårt beslut, oberoende af Andra Kammarerna. Grefve Mörner har i detta fall fäst uppmärksamheten på att Utskottet då skulle söka sammanjemka Kamrarnes beslut, och då kunde man ju se till, om man kunde gå in på något ändringsförslag, för att komma till något resultat.

En talare före mig sade, att han hade siffror, som visade, att under åren 1880—81, oakadt det betalats så mycket i städja, arrendebeloppen dock *understigit* den bestämda maximisumman. Jag kan dock icke förstå, huru det kan gå till, ty ingen städja kan komma i fråga, utan att maximibeloppet bjudits. Det måste väl förhålla sig så, att på ett ställe har detta belopp öfverstigits, på ett annat icke. Jag vet icke hvad han ville bevisa dermed.

Af hvad jag sagt framgår, att jag önskar bifall till Grefve Posses reservation. Jag vill också hafva bort auktionens hållande på två ställen samt stadgandet om förseglade anbud, men skall icke göra något särskildt yrkande härom, utan vill nöja mig med Grefve Posses reservation och yrkar bifall till densamma.

Herr Jöns Pehrsson: Det är alldeles öfverflödigt att närmare besvara de talare, som förordat bifall till Grefve Posses reservation; men det är märkvärdigt att de icke inse, att följden blefve, om den reservationen antoges, att den gamle arrendatorn icke kan få arrendet, förutsatt att det komme andra, som bjuda så hög städja, att den nuvarande icke kunde gifva den. Då blefve hans optionsrätt ju icke inverkande. Jag tror därför, att om de herrar, som förorda den reservationen, närmare betänka sig, så skall den utfalla till mindre fördel för arrendatorerna än Utskottets förslag, ty det kan ju hända, att en speku-

lant bjuder så hög städja, att arrendatorn icke kan följa honom. Jag tror, att motståndet mot förslaget beror på att det afskaffar en gammal rätt, som kronoarrendatorerne haft och nu icke vilja mista.

Den siste talaren påstod, att han ville hafva bort auktionen på två ställen och den förseglade lappen, men jag tror, att dessa korrektiv äro ganska nödvändiga. Såsom en landshöfding på förmiddagen upplyste, förekomma försök till missbruk vid auktionerna, och jag tror att derigenom, att auktionerna hållas på två ställen, skola dessa försök icke så lätt lyckas. Genom de förseglade anbuden tror jag att arrendatorerna noga betänka sig, innan de gå in på något för högt arrende. De som förorda bifall till reservationen äro innerst af den åsigt, att hela förslaget då skall falla. Det är äfven min åsigt, att vi skulle kunna bespara dessa hundratusen kronor och vi skulle kunna sköta våra domäner utan att inrätta nya embetsverk, men jag vill icke nu motsätta mig förslaget, utan yrkar fortfarande bifall till Utskottets förslag.

*Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.*
(Forts.)

Grefve Posse, Knut: Jag ber om ursäkt, att jag upptager Kammarens tid än en gång, men jag nödgas bemöta några anföranden mot det af mig framställda yrkande.

En talare på nerikesbänken har sagt, att ingen af de myndigheter, som yttrat sig i förevarande fråga, tillstyrkt optionsrätten. Jag anhåller i sådant afseende att få uppläsa ett stycke af den senare domänkomiténs betänkande. Den säger å pag. 18: »Större fördelar erbjuder då utan tvifvel optionsrätten med häusyn till det ändamål, som här är i fråga; bland hvilka fördelar särskildt må framhållas, att optionsrätten, i olikhet mot det nyssberörda förslaget, medför utsigt för arrendatorn att få sitta qvar på den jord, han under en följd af år brukat, och der han grundat ett hem för sig och de sina. Då emellertid Riksdagen så nyligen som år 1875 fattat beslut om optionsrättens upphörande, och åsigtterna härutinnan sedan dess icke torde hafva undergått någon förändring, anse sig komiterade icke böra ifrågasätta optionsrättens återupptagande i dess förutvarande form.» Det var således en fruktan för Riksdagen eller, såsom man nu uttrycker sig, för Andra Kammaren, hos denna komité. Hade den ej hyst denna fruktan, hade den troligen uttalat sin mening, och man hade i så fall haft en bestämd ledning i den vägen.

En talare på elfsborgsbänken har sagt, att ingen fara finnes för öfverspekulation; när spekulanterne blefve vana att få täfla, skulle det reglera sig sjelf. Härvid ber jag få påpeka, att de redan hafva haft god tid att öfva sig på såväl militieboställena som äfven på kronohemman, ty från år 1797 till år 1847 var det fri täflan för de senare, som fingo gå i höjden hur som helst. Men det var då en genomgående klagan vid riksdagarne, att boställena blefve förstörda. Och beträffande de förstnämnda har jag redan visat, att denna klagan ännu förefinnes. Samme talare har också sagt, att ingen förlust drabbade staten, ty genom den förnyade utarrenderingen finge egendomarne sannolikt sitt rätta värde, och då hade staten förut fått endast för mycket. Jag ber då att få påpeka, att de hållna värderingarne dock visat, vid de af mig anförda exempel, att boställena vid senaste utarrendering undergått en bestämd försämring, ty, som en talare på jön-

Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.
(Forts.)

köpingsbänken yttrade, tillgå dessa så, att arrendena uppskattas i spannmål och andra naturapersedlar och sedan få spekulanterna göra anbudet i penningar så högt de finna skäl till. Under förutsättning att arrendena blifvit rätt uppskattade båda gångerna, så visar sig att arrendena, som vid första värderingen blifvit satta till 11,024,950 kubikfot råg, 10,286,050 kubikfot korn, 1,242,5 kubikfot hafre, 58,50 centner smör, 1,230 kronor 99 öre i forsellön, samt 53,368 kronor 97 öre i penningar, vid ny utarrendering nedgått till 10,037,563 kubikfot råg, 9,512,163 kubikfot korn, 1,164 kubikfot hafre, 48,25 centner smör, 1,135 kronor 44 öre i forsellön samt 25,485 kronor i kontanta penningar. Häraf visar sig tydligt, att arrendatorerne, som icke ansett sig kunna få bibehålla boställena, af dem måst taga allt hvad de kunnat och sålunda försämrat dem, ty när värderingsmännen sedan återkommit, hafva arrendena måst nedsättas med så stort belopp, som nyss anförts. Detta bevisar, att boställena försämrats och att kronan icke vidare kunnat erhålla de belopp, den varit berättigad till. Samme talare har framhållit faran deraf att, om optionsrätten återinfördes, skulle den framkalla yrkanden om eganderätt. Den saken är ej svår att svara på. Lyckligtvis är korporal Tullberg död, och faran torde dessutom icke vara så synnerligen stor. Dessa arrendatorer blifva ganska kraftigt påminna om att de blott äro kronans arrendatorer, dels genom den 20-åriga arrendetiden, dels genom domänintendenternes hvar femte år återkommande besök förutom öfriga ständigt återkommande påminnelser om deras ställning, såsom att hvarje år betala arrendet.

Grefve Mörner har nyss på ett slående sätt visat, att det alltid är rättast göra hvad man anser riktigt, och att man icke bör afhålla sig från att stå fast vid sin mening af fruktan för den andra Kamnaren. Skulle Stats-Utskottet icke kunna sammanjemka åsigtorna — som eu- ligt mitt förmenande bör kunna blifva ganska lätt, då hvardera Kamnaren säkerligen dervid får öfvergifva den af densamma antagna optionsrätt och vi sålunda komma att fortfarande en tid stå på samma punkt som vi nu stå, och förhållandena derigenom blifva sådana, att optionsrätt *måste* åter införas och man då kan hafva hopp att den må blifva föreslagen i en rätt riktning och ej som en inbillad och för staten i mycket dyrbar form — så blir det ju alltid då tid att fatta sitt beslut, med hänsyn till hvad under sådana förhållanden kan vara lämpligast, ty annars införa vi faktiskt ett *enkammars*system inom Riksdagen.

Här har en talare sagt, att om arrendatorerne finge rösta mellan det nu föreslagna sättet för utarrendering och det nuvarande systemet, så skulle de otvifvelaktigt uttala sig för det förra, men om han vill vara så god och äfven bjuda dem på mitt förslag, så finge vi se hur deras röster utfölle. Jag yrkar fortfarande bifall till min reservation.

Rop hördes nu på proposition.

Herr Törneblad: Herr Grefve och Talman! Mine herrar! Då i denna fråga så många sakkunniga yttrat sig, torde det kunna anses djerft af en icke sakkunnig att begära ordet. Men då jag i Ut-

skottet åtminstone haft tillfälle att taga kännedom om frågans behandling, finner jag mig manad att söka draga några sammanfattande slutsatser af hvad under diskussionen förekommit.

Jag vill då erinra derom, att af yttranden i allmänhet framgår, att man skulle anse återinförandet af den gamla optionsrätten på det hela fördelaktigt. Många hafva yttrat sig bestämdt för en sådan åtgärd. Andra åter hafva talat emot den. Skälen hafva varit hemtade dels ur förslaget egen beskaffenhet, dels från andra håll.

Hvad nu de förra angår, hafva de i allmänhet gått ut på att uppvisa, att det nu föreliggande förslaget innebär ett steg i den rätta riktningen och härigenom bör blifva till fördel för staten och på samma gång för arrendatorerne. Vore nu detta verkliga förhållandet, så kunde man ju vara nöjd dermed. Men jag behöfver knappast erinra om den genomgående kritik, som af vissa talare blifvit rigtad just mot den form af option, som Utskottet efter regeringens förslag satt i fråga. Man har sökt visa, att optionsrätten skulle snarare förekomma på papperet än i verkligheten, åtminstone så till vida, att arrendatorn får underkasta sig uppfoffringar för att köpa bort spekulanter, i hvilket fall hvarken staten eller han skulle hafva tillräcklig fördel af stadgandet. Nu är det ingalunda arrendatorns bästa jag afser, utan på en gång hans och statens. Och om jag skulle antaga hvad som framhållits såsom sannolikt, eller att arrendatorn skulle i brist på spekulanter erhålla arrendet för värderingssumman, så kunde följden häraf lätt blifva, att staten erhöle mindre än den genom återinförandet af optionsrätten i den förra formen skulle få. Ty enligt de äldre bestämmelserna, som gälde före 1875, skedde uppskattning till både minimum och maximum, hvarför en arrendator skulle komma att betala ett någorlunda skäligt pris för sitt arrende. Enligt det nya förslaget skulle deremot värderingen blott bestämma det belopp, hvarunder utarrendering ej borde ske. Och då det är stadgadt, att, om detta belopp ej uppnås, ny auktion skall hållas, kan man lätt befara, att värderingen snarare blir låg än hög, eftersom värderingsmännen väl icke i allmänhet vilja uppskatta arrendet så högt, att anbud till det beloppet ej äro att vänta. Värderingssumman torde därför, åtminstone i många fall, snarare närma sig minimum än maximum enligt det gamla sättet. Staten skulle under denna förutsättning göra förlust.

Hvad åter arrendatorerne beträffar, komma de att lida genom den osäkerhet, i hvilken de skulle råka i och genom stadgandet om föregående auktion. Det måste vara en stor skilnad att nedlägga kostnader på en egendom, om man vet sig kunna få bibehålla arrendet deraf till ett skäligt belopp efter värdering, och att häfda den under medvetandet, att de ovissa tillfälligheterna vid en auktion lätt kunna taga bort möjligheten att få hafva arrendet qvar eller åtminstone uppjaga priset mer än som kan anses lämpligt.

Man har visserligen mot optionsrätten i den äldre formen invändt, att genom denna arrendatorernes besittning skulle blifva alltför tryggad, eller med andra ord att härigenom skulle tillskapas ett slags kronoäbor. För min del kan jag icke fatta, att en sådan farhåga har grund för sig. Må vi blott besinna den stora skilnaden emellan de tider, då kronoäborätten så småningom utbildades, och de, i hvilka vi lefva.

*Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.
(Forts.)*

Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.
(Forts.)

Att staten nu bör kunna bättre än förr se sig själf till godo och bevaka sin rätt mot tillfälliga innehafvare, följer redan deraf, att genom det nya förslaget man skulle få en efter andra grunder ordnad förvaltning, som just åsyftar lättad möjlighet att tillvarataga statens intresse. För öfrigt lär väl Kammararen icke hafva skäl att tvifla derpå, att de skola finnas, icke minst inom Riksdagen, som veta att bevaka statens rätt. Slutligen torde den sista tidens erfarenhet hafva lärt arrendatorer af statens egendomar, att ingen visshet förefinnes, att icke dessa kunna komma att *säljas*. Förslaget härom har visserligen blifvit i denna Kammare förkastadt, men det kan komma upp igen; åtminstone kan ingen lita på, att ej vissa egendomar kunna afyttras.

Men försäljningsfrågan har äfven en annan sida.

Nyligen har ett förslag blifvit framställt om försäljning af en del statsdomäner. Bland de skäl, som anfördes för denna försäljning, var ett af social natur. Herr Statsrådet och Chefen för Kongl. Finansdepartementet yttrade derom i denna Kamnare följande: »Det gifves en ytterligare sida af saken, som jag ber att något få, utom den ekonomiska och den finansiella, betona, och det är så att säga den *sociala*. Man har sagt rörande denna fråga — och det har många gånger under diskussionen vid föregående tillfällen förekommit — att det skulle vara en större fördel att hafva en mängd välbergade arrendatorer än att hafva en massa skuldsatta egendomsegare. Ja, det är nog riktigt i och för sig. Men är det så alldeles klart, att det nuvarande systemet leder till välbergade arrendatorer, och att de små egendomarnes försäljning leder till skuldsatta egendomsegare? Det är det, jag vågar bestrida, och jag vågar rent af betvifla, att det i allmänhet är någon lycklig ställning, som de små arrendatorerne intaga, när det är *staten*, som är jordegare. När större jordegendomar utarrenderas, är saken mera stäld på affär, och då kan det kontraktsenliga förhållandet mellan egare och arrendator vara fullt på sin plats, men det är icke alldeles så, när det gäller små egendomar. Jag vådjar i det afseendet till den rika erfarenhet, som finnes i denna Kammare, huruvida icke ofta nog, med hänsyn till små arrendatorer, det är nödvändigt, att välviljan träder emellan — jag vill visst icke säga för att befria en sådan arrendator från hans förbindelser, utan för att låta honom röna det tillmötesgående, som icke låter den kontraktsenliga påföljden träda i tillämpning, så snart laglig befogenhet dertill gifves. Något sådant förhållande af välvilja kan icke ega rum mellan staten såsom egare och dess arrendatorer, och deri ligger, synes mig, en olägenhet med små egendomars utarrendering af staten, som icke bör alldeles förbises. En annan olägenhet är den, att i gynsamma tider det är dessa små egendomar, som företrädesvis blifva föremål för öfverspekulation och uppdrifna arrenden, hvilket också måste ofördelaktigt inverka på arrendatorns ekonomiska ställning».

Häraf framgår tydligt, att chefen för Finansdepartementet ansett det nuvarande systemet icke leda till att skapa en klass af välbergade arrendatorer, åtminstone icke på de små egendomarne. Deras ställning skildras af honom såsom icke särdeles gynsam, i synnerhet som öfverspekulation och uppdrifna arrenden lätt kunna förekomma på de små egendomarne. Nu har Kammararen, såsom vi alla känna, med stor röst-

öfvervigt afslagit frågan om försäljning af de smärre domänerna. Härigenom har uppenbarligen den sociala fördel, som skulle vinnas, blifvit omöjliggjord. I full konsekvens med detta beslut skulle således enligt min åsigt stå ett försök att ernå en liknande fördel på annat sätt, eller genom förbättrande af *arrendatorernas* ställning. En åtgärd i detta syfte skulle vara välbetänkt i socialt hänseende, såvida eljest den kunde framkalla en klass af burgna arrendatorer, något som för ett samhälle synes vara ganska nyttigt.

*Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.
(Forts.)*

Men saken kan betraktas jemväl från en annan synpunkt. Bland motiven för afslaget å den väckta frågan om domämförsäljning ingick såsom ett ganska viktigt skäl den åsigten, att fastigheter allt jemt *stiga i värde*. Vill man nu, att statens domäner verkligen skola ökas i värde år från år, så måste man väl se till, att de komma i goda händer, eller att de så mycket som möjligt skötas af personer, som hafva både vilja och förmåga att bruka dem till fördel på en gång för sig sjelfva och för staten. Det är detta mål, som svårigen kan vinnas utan en någorlunda tryggad arrenderätt. Att det nuvarande systemet ej medför sådan, behöfver ej bevisas, och här har i dag redan blifvit ådagalagdt, att äfven enligt det nya förslaget arrendatorerne skulle befinna sig i en temligen oviss ställning, medan å andra sidan staten icke hade någon säkerhet att erhålla högsta *skäligen* belopp i arrendefgift.

Men äfven andra skäl hafva blifvit anförda till försvar för det nu föreliggande förslaget. De äro hufvudsakligen af *politisk* natur. Om förslaget i denna punkt ej antages, heter det, så faller det hela. Utan att närmare inlåta mig på konjunkturs- och konjunkturpolitiken, ber jag få anmärka, att om den Första Kammarens beslut blir olika den Andras, Utskottet har till skyldighet att försöka en sammanjemkning. Nu är det ju visst ej gifvet, att försöket lyckas; det kan ju till och med vara troligt, att Medkammaren ej vill frångå sin mening. Men säkert är detta icke. Det kan ju hända, att ett förmedlingsförslag kan utfinnas, hvilket åtminstone i någon mån närmar sig till den åsigt, som är uttalad i Grefve Posses reservation. Och om en sammanjemkning skulle blifva omöjlig, och det hela faller för denna gång, så får man väl finna sig deri. Jag föreställer mig, att man här ej är så synnerligt varm för det framlagda förslaget, att man skulle förtviffa, i fall det ginge under för tillfället. Det förhåller sig, såvidt jag kan förstå, med detta förslag, som med åtskilliga andra. Ingen anser det i och för sig förträffligt, men det anses vara det bästa, som kan under vissa förhållanden fås. För egen del, och jag står nog häri ej ensam, hyser jag betänkligheter i afseende på sammanslagningen af skogs- och domänstyrelsen, men har dock ej ansett skäl att motsätta mig denna. Naturligtvis ledes jag härvid af den tanke och förhoppning, att vi skola få goda *grunder* för förvaltningen af domänerna. Skulle åter så ej blifva fallet, kan man ju vara frestad att låta saken anstå; ty grunderna synas mig vara *hufvudsaken*, och styrelsen i förhållande dertill mindre vigtig. För öfrigt är organisationen af styrelsen och af lokalförvaltningen ingalunda betryggad, om eljest den nedsättning i löner och den tjänsternas omreglering, som Utskottets majoritet föreslagit, blir gällande, hvilket ej är otroligt.

Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.
(Forts.)

På grund af hvad jag nu anför, anhåller jag om bifall till den af Grefve Posse afgifna reservationen.

Herr Evers: Endast några ord. Min granne på örebrobänken har anmärkt, att jag af det citat, som jag i dag på förmiddagen tog mig friheten anförä ur ett yttrande, som afgafs 1875 af en ärad ledamot af denna Kammare, icke skulle hafva läst nog för att gifva Kammaren den öfvertygelsen, att den ärade talaren yrkade optionsrättens borttagande icke blott med afseende på militieboställen utan äfven med afseende på andra boställen. Så var emellertid icke förhållandet, utan min mening var, att han äfven yrkade optionsrättens borttagande, såsom ock tydligen framgår af ordalagen i hans nämnda anförande, för öfriga boställen, d. v. s. för alla kronoarrenden, men jag framhöll, att jag ansåg det *hufvudsakliga* motivet för den ärade talarens anförande hafva varit, att vid indragning af militieboställena optionsrätt icke måtte tilldelas arrendatorerne deraf.

En annan anmärkning, som jag dock tror till en del berodde på en missuppfattning, var den, att jag, i det referat jag gjorde af hvad dels komiterade och dels Kammarkollegium anförte mot optionsrätten, skulle hafva sagt, att komiterade afstyrkt densamma men Kammarkollegium icke. Så var emellertid icke förhållandet, utan jag sade, att *mot* optionsrätten hafva såväl komiterade som Kammarkollegium yttrat sig. — Det kan icke falla mig in att vid denna sena timme söka bemöta alla de yttranden, som här blifvit afgifna, gående i motsatt riktning mot hvad jag anförte såsom min åsigt. Jag ber endast att till besvarande få upptaga två af dem. Herr Statsrådet och Chefen för Finansdepartementet nämnde, att af den modifierade optionsrätt, som är inrymd i Kongl. Maj:ts förslag, skulle arrendatorerne hafva den fördel, att de, för så vidt de anse, att det anbud, som vid auktionen afgifves, är med deras fördel öfverensstämmande, de kunna antaga densamma och således behålla arrendet, hvaremot de i motsatt fall kunna afstå derifrån. Jag hemställer, huruvida detta är någon fördel. Hvad är nemligen meningen med optionsrätten? Det är naturligen att bereda de arrendatorer, som nedlägga arbete och kostnad på egendomarnes förbättring, tryggad besittningsrätt för framtiden. Kunna de emellertid med den ovisshet härom, som den nu föreslagna modifierade optionsrätten innebär, våga vidtaga några väsentliga förbättringar å de af dem arrenderade egendomarne? Jag för min del tvifvar högligen derpå, ty möjligheten af att få behålla arrendet skulle då till stor del bero på konjunkturer som vid auktionstillfället vore rådande.

Den andra anmärkningen, som jag har att besvara, är med anledning af ett yttrande från en ärad talare på gefleborgsbänken. Han sade, att om man skulle sammankalla alla arrendatorer och fråga dem, om de ville bibehålla det nuvarande systemet eller antaga det nu af Kongl. Maj:t framlagda förslaget, de säkerligen skulle föredraga det senare. Ja, det är mycket möjligt, men jag vågar dock för min del hysa en alldeles motsatt åsigt, ty det nuvarande har dock, enligt mitt förmenande, en väsentlig fördel framför det föreslagna, bestående dels i de tvenne arrendevärdena, *minimum*, *maximum*, och dels i synnerhet i *städjan*, hvilken senares bibehållande just Kammarkollegium har för-

ordat. En talare framkastade den frågan: hvad är det man vinner genom antagande af det ena eller andra förslaget? Jo, i ena fallet fördelen af en modifierad optionsrätt, hvilket jag icke blott nu utan äfven på förmiddagen har sökt visa icke innebär någon förbättring; i andra fallet bibehållandet af de gamla bestämmelserna om maximum, minimum och städja. Det förefaller mig således, att man icke skulle vinna någon annan fördel än den, som här har blifvit påpekad, nemligen att man verkligen skulle kunna få en ordnad förvaltning af statens domäner, men i valet mellan hvad man å ena sidan skulle förlora och hvad man å den andra skulle vinna, får jag upprigtigt bekänna, att jag föredrager att behålla hvad vi nu hafva, då jag anser, att det är bättre att fortfarande hafva värden om dessa domäner uppdragen åt Kammarkollegium och Kongl. Maj:ts Befallningshafvande än att få dessa nu föreslagna förändringar införda.

*Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.*
(Forts.)

Jag yrkar fortfarande bifall till Grefve Posses reservation.

Herr Reutersvärd: Jag var mycket tveksam att begära ordet, sedan debatten i denna fråga så länge pågått och saken blifvit sedd från alla sidor och synpunkter samt kan anses nästan uttömd. Jag skulle icke heller hafva gjort det, om jag icke velat göra den öppna försäkran, att jag år 1877 tillhörde de 15, som röstade mot optionsrättens borttagande, likasom jag år 1875, då fråga var, att staten skulle sätta sig i besittning af alla militieboställen, äfven tillhörde dem, som ansågo, att ett dylikt återtagande af statens egendom skulle för framtiden komma att medföra oändliga svårigheter för de båda statsmakterna vid inrättandet af en ordnad förvaltning för denna massa egendomar. Då jag emellertid hyllar samma åsichter nu som då, anser jag mig äfven ställa mig på den rätta ståndpunkten, när jag förenar mig i den reservation, som Grefve Posse här har afgifvit. Man har här gjort beräkningar öfver hvad statsverket vunnit eller förlorat på att, genom högt uppdrifna arrenden, ett flertal arrendatorer gått ruinerade från sina arrenden och staten fått på nytt utarrendera egendomarne mot en betydligt lägre arrendesumma. Man har då sagt såsom försvar för åtgärden, att den utan tvifvel varit till vinst för staten genom de år, då staten fått det högre arrendet. Ja, när man gör upp beräkningar, kan man göra det på många sätt, det visar sig också här, när desse talare uppställt dylika beräkningar, men för en hvar, som har den allra minsta erfarenhet om hvad det vill säga att utarrendera egendomar och att från arrendet bortvisa en bergad, duglig och skicklig arrendator, som sköter sin arrenderade egendom till både jordegarens och sin egen belåtenhet, så att han kan hafva en måttlig bergning deraf och är för år förkofra sig, är det alldeles klart, att man härigenom gör en stor missräkning och att det aldrig skulle kunna falla någon enskild jordegare in att så gå till väga; jag kan för min del, icke inse, hvarför icke staten vid likartade fall bör gå till väga på samma sätt, och följaktligen anser jag hvarje försök att vilja borttaga denna både naturliga och billiga optionsrätt vara ett fel och en förlust för staten sjelf. Ty alldeles gifvet är, att den, som icke ser någon möjlighet att kunna bibehålla egendomen eller att kunna gå med till ett obegränsadt belopp, hvartill arrendet vid utarrenderingen af andra personer upp-

Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.
(Forts.)

drifves, den begagnar de sista åren af den gamla arrendetiden för att utsuga egendomen så mycket som möjligt och derigenom få den i så lågt värde som möjligt för att sedan antingen själf få behålla den för ett lågt arrende eller ock tvinga staten att till en blifvande annan arrendator utarrendera en sådan jord till ett betydligt lägre arrendebelopp än hvad förre arrendatorn vore villig lemna, om optionsrätten vore honom förunnad. Då så är, frågas: hvilket kan från statens sida såsom jordegare vara klokast, antingen att gifva i en författning eller i sin bestämmelse i ännu en någorlunda säker förhoppning för att en arrendator, som skött sig väl, kan vara säker att blifva bibehållen vid arrendet och att, ju bättre han skött det, desto säkrare kan han vara att få behålla det, eller att ställa det så, att det skall blifva vid hvarje periods utgång nästan en nödvändighet att ombyta arrendator? Det kan enligt min tanke hvarken från allmän eller enskild hushållnings synpunkt vara klokt att handla på det senare sättet, och jag skulle derföre önska, att man icke lade så stor vikt, som man hittills gjort, på att staten kommer i tillfälle att få den största möjliga inkomst. Det är också alldeles klart, att i fråga om sådana arrenden, som äro för högt uppdrifna, det icke kan vara tänkbart, att, om man till detsamma öfvertagande erhåller en till hälften eller fullständigt ruinerad arrendator, han kan uppdrifva afkastningen af en sådan jordegendom, utan att egendomen är för år blifver sämre — och jag hemställer till de herrar, som äro jordbrukare, hvad det vill säga att taga emot en dåligt skött eller totalt ruinerad egendom, det vill säga en sådan med den låga kultur, att det fordras en eller kanske två cirkulationsperioder, en tid af 7 till 14 år, för att åter sätta den i stånd: sådant anser en jordegare vara en ytterst vådlig sak, och så bör staten äfven anse och icke endast fästa sig vid, huruledes den må kunna utpressa den högsta möjliga arrendesumma.

Det har visserligen blifvit besvaradt, hvad en högst ärad talare nyss yttrade, nemligen att, om man finge sammankalla samtliga statens arrendatorer och finge bjuda dem på antingen att behålla det nu varande utarrenderingssättet eller att antaga Kongl. Maj:ts förslag, de med en mun skulle svara ja till Kongl. Maj:ts proposition, men lika med den siste talaren tror jag det vore mycket problematiskt, om de så skulle göra; deremot är jag fullkonligt säker på, att, om det tredje eller Grefve Posses förslag komme till, de nästan med en mun skulle antaga detsamma. Det må vara att det enskilda intresset hos dem skulle framkalla detta svar, men detta enskilda intresse hos tusentals invånare i vårt land har kanske icke så liten betydelse, som man velat anse det hafva, och jag får säga att, om det sätt, hvarpå staten nu vill föregå med exempel att bilda arrendatorer här i landet, skall blifva gällande, detta exempel ingalunda är efterföljansvärdt för någon annan — och kan det icke vara det för den enskilde, lär det väl icke heller vara mycket att rekommendera för staten.

Ehuru jag med en viss motvilja ser, att hela förslaget faller igenom, om denna Kammare fattar ett motsatt beslut mot Medkammaren, får jag dock säga att, hellre än att antaga ett förslag som egentligen icke tillfredsställer någon, hellre väntar jag ett par år för att se till,

om icke opinionen kan stadga sig så, att man finner, att optionsrättens borttagande varit ett fullkomligt misstag.

Af alla de skäl, som här blifvit åberopade, får jag säga, att det finnes intet, som så litet inverkar på mig, som det, att Andra Kammaren fattat sitt beslut i öfverensstämmelse med Utskottets förslag, ty, med all aktning för den sakkunskap, som finnes inom Andra Kammaren, och så länge hvardera Kammaren beslutar hvar för sig i hvarje fråga, gör ett sådant skäl icke det minsta intryck på mig, utan vågar jag tvärtom påstå, att dylika skrämnskott mera förbittra saken än de förbättra den.

Jag vill icke längre upptaga Kammarens tid, men af hvad jag redan yttrat framgår naturligtvis, att jag förenar mig i den reservation, som Grefve Posse afgifvit.

Ropen på proposition upprepades.

Friherre von Essen, Fredrik: Alla talare, som här uppträdt, hafva funnit denna punkt vara af stort intresse och, såsom det synes, ansett densamma vara kärnpunkten i hela förslaget. Det torde visserligen icke kunna nekas, att den är ganska vigtig, isynnerhet därför, att de skilda principer, som här från olika håll uttalats, endast med svårighet kunna sammanjemkas, och därför att, om dessa olika principer få göra sig gällande, följderna blifver, att, då olika beslut i en så vigtig punkt icke kunna sammanjemkas, hela förslaget faller. Derigenom inträffar något, som jag anser vara vida menligare, än om man i detta fall skulle gifva något efter af den ena eller andra meningen och gå in på den modifikation, som här af Utskottet är föreslagen, hellre än att löpa fara att icke någon domänstyrelse blir ordnad eller att någon ny förvaltning af alla kronans jordegendomar och skogar kommer till stånd, ty man måste medgifva att, när det gäller en sådan förvaltning som den ifrågavarande, det viktigaste är, att denna förvaltning kommer under en *lämplig* styrelse, som har att dermed göra, och att detta är långt viktigare, än om en eller annan paragraf i de grunder, hvarefter denna förvaltningsmyndighet har att handla, skulle kunna vara bättre än den nu enligt förslaget är. Det är ju dessutom en känd sak, att en god lag kan verka dåligt under dåliga lagskipare och tvärt om. Det är för den skull, enligt mitt förmenande, af allra största vikt, att de dyrbara egendomar, staten eger, snart nog komma under förvaltning af en styrelse, som har tillräcklig kännedom och omdöme att sköta dem; ty detta är af större vikt för statens inkomster än om arrendebeloppen kunna blifva högre eller lägre. Denna styrelsens viktigaste göromål blir nemligen ordnandet af statens skogsmarker, bedömandet af huru stor del af domänerna som bör anslås till försäljning, utredandet af hvad som bör såsom kronopark i statens ego bibehållas med flera andra vigtiga frågor.

Särskildt för dem, som önska optionsrättens återinförande, anser jag det vara af stor vikt att se till, att det föreliggande förslaget icke faller, på det att icke till en kanske oviss framtid frågan må varda uppskjuten och man nödgas fortfara med det nuvarande tillståndet, hvilket måhända för dem är det minst önskvärda. För min del får jag säga,

Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.

(Forts.)

Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.

(Forts.)

att ehuru denna punkt icke visat särdeles fördelaktigt resultat, enär en mängd arrendatorer derigenom blifvit ruinerade, jag dock icke anser det deraf bevisas till fullo hvad man med detta faktum velat ådagalägga, emedan, då inom en kort tid en massa egendomar blefvo till arrende utbjudna, detta ledde till öfverspekulation, helst då det skedde på en tid, då jordbruket syntes göra framsteg; en svindel inträdde då, och arrendatorerne bjödo för mycket. Denna svindel är nu öfver, eller faran för densamma är åtminstone icke så stor som på den tiden, ty af faran blir man vis. För min del fruktar jag därför icke så mycket denna sak, men många anse det nuvarande systemet högst olämpligt, och då man nu här erbjudes en modifikation af optionsrätten genom Stats-Utskottets förslag, synas mig många skäl tala för att antaga detta förslag, helst man derigenom vinner ett stort mål.

Jag kan icke i likhet med en reservant medgifva, att *städja* alltid vore att anse såsom det, som skulle slita tvisten mellan flera spekulanter. Hvem vet, om icke i en tid af öfverspekulation städjan mera bidrager att ruinera arrendatorerne, ty just då behöfva de driftkapital för att nedlägga på jordegendomarne; men för att då ernå det arrende, hvar och en eftersträfvat, bjuda de en hög städja, som blifver betungande. Jag anser för den skull bibehållande af städjan vara ett af de sämsta sätt att åstadkomma en god vård af de utarrenderade egendomarne.

Jag kan för min del icke heller förstå eller såsom obestriddlig sanning antaga, att en egendom kommer att vanvårdas därför att en innehafvare icke med visshet kan paräkna att han fortfarande får bibehålla och sköta arrendet af denna egendom, ty när det finnes en kulturplan för egendomen uppgjord, som kan följas, får väl arrendatorn se till, att han följer densamma, och han kan då icke helt och hållet missvärda den såsom förut, då ingen kulturplan fans och då han följaktligen kunde efter behag vanvärda egendomen. Jag erkänner, att något finnes, som är mäktigt talande i detta afseende, och det är billighetsskäl att en arrendator må få sitta qvar, sedan han nedlagt arbete och stora omkostnader på egendomen. Han är i detta afseende äfven genom detta förslag tillgodosedd, och när han kan få bibehålla detta arrende efter det högsta anbudet, som afgifves, synes mig det vara något, som han bör känna sig tillfredsställd med. Detta är ett medgifvande som, såsom många talare sagt, i väsentlig mån leder till öfverdrifter i spekulationslusta, och det är just denna öfverspekulation, man velat förekomma, och detta sker genom den modifierade optionsrätten. Jag ser för den skull för min del verkligen icke någon fara i att antaga Utskottets förslag, men jag ser deremot en stor skada i att låta det falla, och får jag därför på det varmaste tillstyrka bifall till Stats-Utskottets förslag.

Grefve Sparre: Jag skall icke länge upptaga Kammiarens tid genom att ingå i någon utläggning af hvad jag uttalat genom den reservation, hvilken åtföljer Stats-Utskottets betänkande. Samma åsigt, som jag år 1877 biträdde, har jag alltid sökt framhålla, när denna fråga förevarit, nemligen att frihet för styrelsen att välja arrendatorer

är det enda lämpliga sättet för att tillförsäkra staten goda arrendatorer. Den åsigtgen håller jag fortfarande på, men då under denna långa debatt det väl fälts välvilliga ord om den åsigt jag uttalat, men ingen yrkat bifall till min reservation, kan det icke falla mig in att nu vid debattens slut framställa ett dylikt yrkande. Jag kommer därför för min del att rösta för bifall till Utskottets förslag, och jag gör det därför, att jag anser det framför allt vara viktigt, att de tillfälliga förhållanden, hvarunder statens dyrbara egendomar nu stå, upphöra och deras förvaltning blifver ordnad.

Om Första Kammaren fattar beslut i öfverensstämmelse med Grefve Posses förslag, skall visserligen Stats-Utskottet försöka att sammanjemka besluten, men jag betviflar för min del, att en sådan sammanjemkning är möjlig. Då faller icke blott frågan om dessa grunder för förvaltningen af kronans domäner, utan äfven den föreslagna styrelsen för desamma, och de tillfälliga förhållandena komma att fortfa. Lifligt öfvertygad derom, att dessa tillfälliga förhållanden icke bidra till att föra frågan framåt, men att, om vi nu få en ordnad styrelse, om denna vinner förtroende, om denna styrelse sedan lägger sin tyngd i vägskålen, det då skall gå lättare att vinna, hvad man nu icke har utsigt att erhålla, anhåller jag på det varmaste, att Kammaren måtte bifalla Stats-Utskottets förslag, och jag gör detta yrkande icke för Andra Kammarens skull, mine Herrar, utan jag gör det allenast för frågans egen skull.

Friherre Hamilton: Om en enskild person skulle företaga sig att vid behandlingen af sina arrendatorer följa de principer, som här af Utskottet blifvit tillstyrkta, skulle han utan tvifvel anses handla mot sig sjelf ytterst oklokt och mot sina arrendatorer obilligt. Det finnes nemligen enligt min åsigt ingen så mäktig sporre för att åstadkomma en redbar skötsel af en utarrenderad egendom, som den, att arrendatorn känner sig något så när i betryggad ställning, så till vida att han kan få fortsätta med arrendet äfven efter den först öfverenskomna arrendetidens utgång. Skulle han åter vara utsatt för den påföljd, hvarmed Utskottets förslag hotar honom, nemligen att vid denna tids utgång nödgas täfla med eller afstå arrendet till hvilken som helst, som, kanske lätt sinnigt nog, bjuder en temligen hög arrendesumma för den egendom, hvarå han nedlagt sin omtanke och sitt arbete, så skulle detta mycket förlamande inverka på hans omtanke i afseende på egendomens skötsel under verksamhetstiden.

Det har sagts, att i Utskottets förslag förekommer en modifikation af denna optionsrätt, som jag anser vara nyttig och nödvändig. Ja, det är sant, men det är en modifikation, som leder till fullkomligt borttagande af det nyttiga i optionsrätten. Jag finner därför icke Utskottets förslag kunna leda till det åsyftade resultatet. Jag fruktar äfven, att, om det nu föreliggande förslaget antages, det blifver mycket svårt att sedan få en ändring deri och komma in på den väg, som jag anser vara den rätta.

Man har och framhållit såsom något särdeles viktigt att nu få en ordnad domänstyrelse, men jag tror det vara viktigare, att man först ordnar och fastställer de grunder, som af denna styrelse skola följas,

*Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.*

(Forts.)

*Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.*
(Forts.)

på ett sådant sätt, som man anser vara med rätt och billighet öfverensstämmande samt ledande till statens och den talrika arrendatorsklassens bästa och fördel. Och då jag tror, att det af Grefve Posse framställda förslaget bättre leder dertill än Stats-Utskottets förslag, ber jag få instämma med honom och yrka bifall till hans reservation.

Herr von Möller:

Grefve Beck-Friis: Då jag förra gången yttrade mig i denna fråga, framhöll jag, att jag mot Utskottets förslag egentligen blott hyste två betänkligheter, nemligen dels, att det icke är någon tid bestämmd, inom hvilken arrendeuppskattningen skall vara verkställd, dels och i afseende derå, att det icke är bestämdt, att det högsta anbudet skall vara af vederbörande myndigheter pröfvadt och godkänt. Efter den förklaring, som af Herr Statsrådet och Chefen för Finansdepartementet här blifvit afgifven, finner jag emellertid för min del icke någon betänklighet att biträda förslaget i den form, hvori det nu föreligger.

Jag anser mig jemväl skyldig att yttra ett par ord med anledning af Herr Evers' yttrande, att förslaget innehåller en punkt, som skulle tillbakahålla arrendatorn från att vidtaga förbättringar å sitt arrende, emedan han icke skulle räkna på att få behålla arrendet och njuta frukterna af dessa förbättringar. Jag ber då få hänvisa honom till 21:sta punkten, som tydligt angifver sättet, huru han skall göra dessa förbättringar och kunna få kostnaderna derför till fullo ersatta. Jag tror derför, att man af den anledningen icke har något skäl att förkasta förslaget, och dessutom ber jag herrarne besinna, att det här icke är fråga om att nu utvälja den bästa möjliga utvägen att ordna dessa förhållanden, utan det gäller blott att nå det mål, som här står oss till buds, och jag tror för min del, att detta förslag innebär ett stort steg framåt i jemförelse med det tillstånd, hvori dessa saker för närvarande sig befinna. Om nemligen dessa uppskattningar blifva ordentligt gjorda, så lärer det väl blifva högst få tillfällen, då så höga auktionsanbud komma att blifva afgifna, att icke den förutvarande arrendatorn, med de restriktioner, som för öfrigt finnas i förordningen, kan åter öfvertaga arrendet.

Jag yrkar fortfarande bifall till Utskottets förslag.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed slutad och Herr *Kockum* återtagit sitt yrkande, yttrade Herr Grefven och Talmannen, att i afseende på förevarande punkt vore yrkadets dels bifall till Utskottets hemställan, dels ock att Kammarern, med afslag å Utskottets hemställan, skulle bifalla den af Grefve Posse mot punkten afgifna reservation; hvarefter propositioner gjordes enligt dessa båda yrkanden, och förklarade Herr Grefven och Talmannen sig anse de afgifna svaren hafva utfallit med öfvervägande ja för afslag å punkten och bifall till Grefve Posses deremot afgifna reservation.

Flere ledamöter begärde votering, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition af följande lydelse:

Den, som bifaller 7 punkten i mom. A af Stats-Utskottets utlåtande N:o 41, röstar

Ja;

*Grunder för
förvaltningen
af kronans
domäner.
(Forts.)*

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, afslås punkten och bifalles den af Grefve Posse deremot afgifna reservation.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 72;

Nej — 32.

Den fortsatta föredragringen af utlåtandet uppsköts till Kammarrens nästa sammanträde.

Justerades två protokollsutdrag för denna dag.

På hemställan af Herr Grefven och Talmannen beslöts att på föredragningslistan för nästa sammanträde skulle uppföras främst de ärenden, som denna dag blifvit första gången bordlagda, och näst efter Bevillnings-Utskottets memorial N:o 9 sättas de betänkanden, som under dagens lopp bordlagts för andra gången.

Kammaren åtskildes kl. $\frac{1}{4}$ 11 e. m.

In fidem

A. von Krusenstjerna.